

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

RÄPPE INDUSTRIOMRÅDE

*-arkeologisk förundersökning av
boplatzlämningar i ett röjningsrösområde*

Växjö kommun, Bergunda socken,
Bergkvara 26:1, RAÄ 158 och RAÄ 50.

SVENSKT GLASMUSEUM

Gundela Lindman

**SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2003:24**

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

RÄPPE INDUSTRIOMRÅDE

*-arkeologisk förundersökning av
boplatslämningar i ett röjningsrösområde
Växjö kommun, Bergunda socken,
Bergkvara 26:1, RAÄ 158 och RAÄ 50.*

Gundela Lindman

**SMÅLANDS MUSEUM
RAPPORT 2003:24**

© 2003 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2003
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll

Innehåll	1
Bakgrund	2
Tidigare antikvariska insatser i Räfte	3
Syfte och mål	4
Förutsättningar och begränsningar	4
Terräng	4
Marker och namn	5
Bevarande	5
Prioriteringar	6
Arbetets genomförande	8
Undersökningsiakttagelser	9
Sammanfattning	9
Provschakten	10
Markförhållandena	10
Handgrävda provrutor	13
Nyupptäckta boplatssytor	15
Nyupptäckta skålgropsblock	20
Nyupptäckt grav	22
Nyupptäckta sten- och jordvallar	22
Provtagning och analyser	23
¹⁴ C-analyser och vedartsanalyser	23
Makrofossilanalyser	24
Fornlämningsområdet i Räfte – några slutsatser	25
Ett välbevarat forntidslandskap	25
Bosättningarna	25
Ett hus med särskild funktion?	26
Odlingarna	29
Hålvägen mellan Bergunda och Öjaby	29
Gravarna	31
Skålgropsblocken	31
Utvärdering	31
Ett innehållsrikt fornlämningsområde	31
Potential för kunskapsutvecklingen	33
Aktuella frågeställningar	34
Resultatsammanfattning	34
Otryckta källor	35
Litteratur	35
Administrativa uppgifter	37
Bilagor	38
Anläggningstabell	38
Fyndtabell	43
Figurförteckning	44

På en låg moränrygg i utkanten av Växjö ligger ett område med fossil åkermark som visat sig innehålla ett nästan ofattbart välbevarat forntidslandskap. Man har inte bara odlat, utan också haft sina boplatser där under både stenålder, bronsålder och äldre järnålder. Det finns även gravar inom området och mitt i odlingsmarkerna finns flera nyupptäckta skålgropsblock. Genom området löper också ett gammalt vägsystem i form av upptrampade hålvägar, som lett från Bergkvara vid Helige ås vattensystem i söder, fram till området och sedan vidare mot Öjaby i norr.

Bakgrund

Med anledning av den planerade byggnationen av ett terminal- och verksamhetsområde i Råppe i Växjö utfördes en kompletterande förundersökning inom en del av ett fossilt odlingslandskap med röjningsrösen (RAÅ 158). Inom området finns även en stensättning med hällkista (RAÅ 50). Undersökningen utfördes i augusti–september 2002 av Smålands museum i samarbete med Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Väst.

Arbetet utfördes enligt beslut av Länsstyrelsen i Kronobergs län (dnr 220-1762-00) och har bekostats av Växjö kommun.

Fig. 1. Undersökningsområdets läge. Skala 1:100 000. Utdrag ur Blåkartan 53.

Tidigare antikvariska insatser i Räppe

Fornlämningen RAÄ 158 utgörs av ett av ett fossilt odlingslandskap med röjningsrösen. Området omfattar totalt ca 1×0,4 km på krönet och sluttningarna av en nord-sydgående låg moränrygg. Det här berörda området av RAÄ 158 (fig. 5) består av södra delen på ca 8–10 ha, vilket utgör ca en fjärdedel av fornlämningens totala yta.

Fornlämning RAÄ 50 utgörs av ett röse med hållkista. Den är belägen inom södra delen av RAÄ 158. Anläggningen registrerades i fornlämningsregistret på 1940-talet, men har varit känd långt innan dess. Den omnämns i Knut Kjellmarks skrift om fornminnen i Kronobergs län (Kjellmark 1911, s. 47) där den beskrivs så här: ”på en kulle mellan stora jordfasta stenblock ett rundat gravrör av medelstora kullerstenar. Rösets diam. är 14–15 m och höjden är 1,5 m.” I anläggningen finns en kistkonstruktion som är 5,5×0,5 meter.

Väster om förundersökningsområdet, på en parallell åssträckning, ligger ett område med fossil åkermark med röjningsrösen och några gravar (Nylén 1998, fig. 2). Området omfattar en ca 900×150 m stor yta. Den sydligaste graven (RAÄ 157) inom detta område är omnämnd av Kjellmark på följande vis: ”250 m i västnordvästlig riktning ... kan man med någon svårighet och med fara för att blöta ner sig eller bryta benen av sig i det oländiga kärret finna ett liknande rör – säkert ett gravrör även det – av 9–10 meters diameter” (Kjellmark 1911).

På moränryggen öster om förundersökningsområdet låg tidigare ett röse som undersöktes av Smålands museum inför byggnationen av lagerlokalerna för ICA och KF.

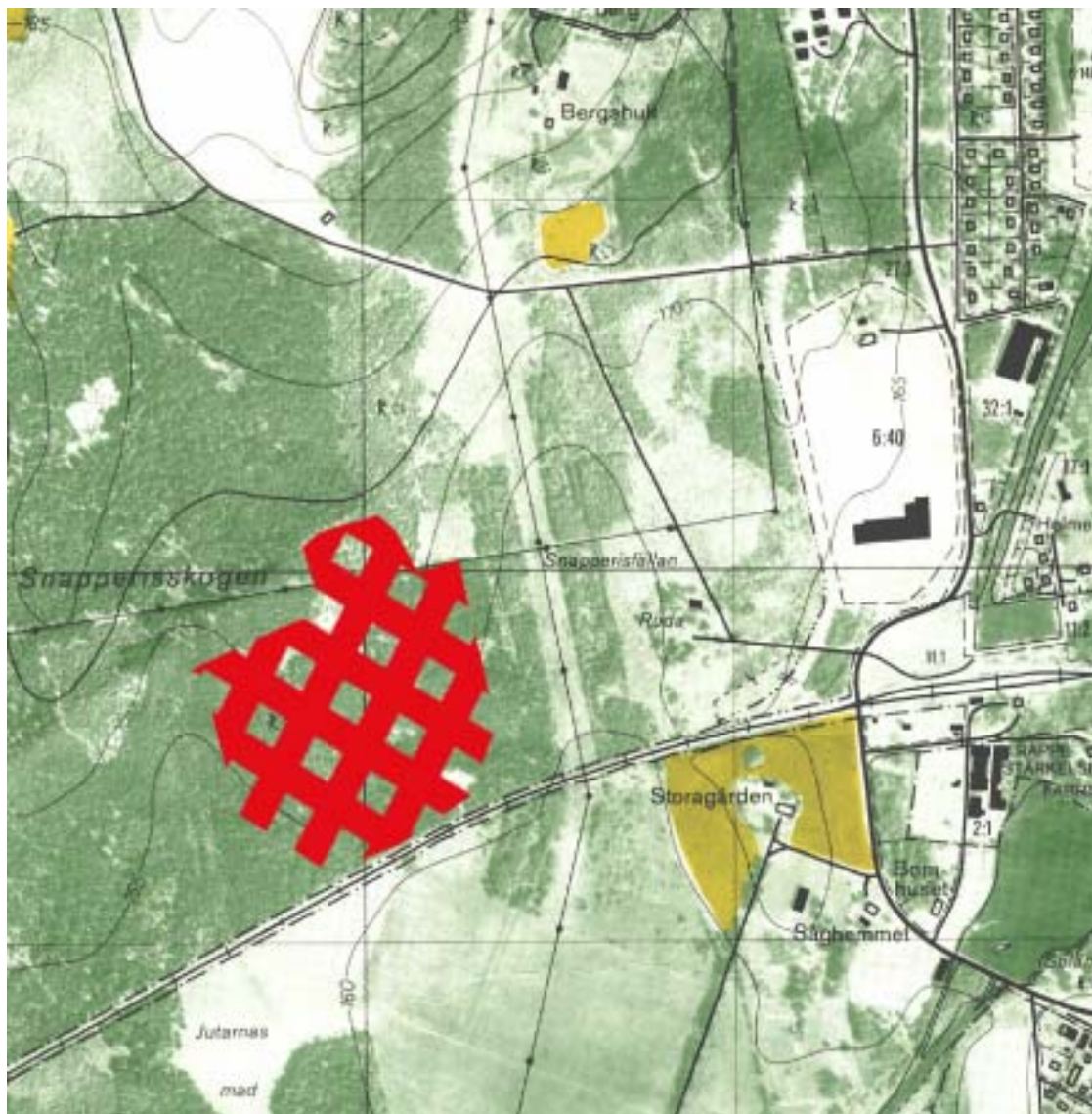

Fig. 2. Undersökningsområdets läge. Skala 1:10 000. Utdrag ur Ekonomiska kartan 5E 1g.

1997 och 1999 utförde Smålands museum en kartering med inmätning av röjningsröseerna inom den fossila åkermarken i södra delen av RAÄ 158 (Nylén 1998 och 1999). Det visade sig att det förutom röjningsrösen även förekom stensträngar och en terrassering.

År 2000 utfördes en arkeologisk förundersökning av berörda delar av den fossila åkermarken och av graven RAÄ 50 samt en kompletterande utredning av de tidigare ej karterade röjningsröseerna tillhörande RAÄ 152. Utredningen omfattade också sökande efter ovan mark osynliga lämningar, företrädesvis boplatslämningar, inom både RAÄ 152 och RAÄ 158 (Lindman 2000). Det kunde då konstateras att den aktuella delen av RAÄ 158 innehöll ett komplext och innehållsrikt boplatss- och odlingsområde med ett flertal spridda boplatslämningar och ett omfattande hålvägssystem.

Inom ramen för förundersökningen gjordes även en rekognoscerande pollenanalys i sankmarken mellan RAÄ 152 och RAÄ 158 (Lagerås 2000b).

Syfte och mål

Syftet med förundersökningen var att skapa underlag för en bedömning av fornlämningens informationsvärde och därmed för Länsstyrelsens tillståndsprovning enligt 2 kap 12§ lagen om kulturminnen (KML).

Målet för fältarbetet var att utifrån tidigare indikationer avgränsa de förhistoriska boplatserna inom exploateringsområdet samt att datera och karaktärisera deras innehåll.

Förutsättningar och begränsningar

Terräng

Det aktuella området ligger ca 2 km väster om Växjö stad och ca 1 km väster om Helgasjöns södra utlopp vid Helgevarma. Därifrån kan man följa Helige å via Råppegölen, Bergkvarasjön, Kråkesjön och Gemlasjön och vidare till Åsunden. Från Åsunden leder vattenvägen vidare via Mörrumsån till Östersjön (fig. 18). Området ligger alltså nära en central kommunikationsled i södra Sverige.

Fig. 3. Utsikt över en del av området efter avverkningen sommaren 2002 med lagerlokalerna för ICA och Coop i bakgrunden. Foto Mats Johansson.

Området ligger på 170–180 meter över havet och därmed över högsta kustlinjen. Jordmånen består av förhållandevis finkornig silt med talrika stenar och block, men trots mängden stenar och block måste området ändå, i geologiskt avseende, betecknas som blockfattigt. Orsaken till jordmånens karaktär står att hämta i det förhållande att Helgasjön vid isavsmältningen varit betydligt större än i nutid. En stor issjö, *Värendeforsjön*, var då uppdämd. Den nådde 196 m över havet (Lundmark 1986, s. 37) och skapade upp till denna nivå avlagringar av finkorniga sediment inom det uppdämda området.

Röjningsrösen ligger på en väl-dränerad, nord-sydgående låg moränrygg med jämnt och plant krön. Det berörda området omfattar ca 8 ha skogsmark och utgör södra delen, ca 1/4-del, av hela röjningsröseområdet. Höjdskillnaden mellan högsta punkten i norr och lägsta punkten i söder är ca 10 meter.

I området fanns före avverkningen sommaren 2002 planterad skog med en ålder på ca 50–80 år. Skogen bestod övervägande av gran, med vissa mindre partier av tall. I norra delen av området växer en tät, yngre granplantering. Stubbar från en tidigare skogsgeneration syns här och var. Röjningsrösen är kraftigt övervuxna av gräs, blåbärsris och mossor.

Området avgränsas i väster och öster av långsträckta sankmarker. En mindre bäck rinner genom den västra sankmarken medan den östra sankmarken är utdikad och består av ett slybevuxet kalhygge.

Marker och namn

Undersökningsområdet ligger på fastigheten Bergkvara 1:26 i Bergunda socken i Kinnevalds härad. Namnet Råppe kommer från en kvarn kallad *Raepaeqwaern*, som finns omnämnd på redan på 1490-talet (Jönsson 2002). Kvarnen var belägen vid vattenleden ca 1 km öster om området.

Större delen av Bergunda socken har hört till godset Bergkvara. På 1300-talet var Bergkvara en frälsedominerad by. Namnet anses komma från *berk* (björk) och *vara* (strand). Efterhand omvandlades Bergkvara till en stor samlad driftsenhet med en väl befäst sätesgård, vars ägare, släkten Trolle, också förvärvade alla gårdar i grannskapet. Bergkvara blev ett maktcentrum med såväl regional som rikspolitisk räckvidd (Larsson 1974).

1942 lades Bergunda Norregård, Södergård, Olofsgård, Mjölnergård och Götagård samman till en fastighet. De bildade tillsammans med Bergunda nr 1 Prästgård ett skifteslag, som beträffande inägorna varit föremål för storskifte, fastställt den 26 februari 1793. Utägorna skiftades däremot inte och områdena är därför inte karterade på de äldre lantmäterikartorna.

Utanför undersökningsområdet, öster om området och under den stora kraftledningen, ligger ett skogsområde som är benämnt *Snapperisfällan* på den ekonomiska kartan. Namnet tolkas som ett område som svedjats (Strid 1993, s. 66). Strax sydöst om Snapperisfällan på har tidigare legat ett torp *Ruda*. Söder om området planar åsryggen ut i ett flackt och alltmer sankt skogsområde. Området kallas *Jutarnas mad*. Här är järnvägen Växjö–Alvesta belägen.

Bevarande

Inga lämningar efter historisk bebyggelse eller aktiviteter under historisk tid var karterade eller kända i skogen. Inte heller utredningarna eller förundersökningarna har avslöjat moderna spår som t.ex. vägar, torpgrunder, sandtäkter eller yngre föremål, som annars brukar vara vanligen förekommande, som t.ex. tegel, kapsyler eller buteljglas m.m.

En orsak till att området bevarats så orört och ostört in i den moderna tiden är sannolikt att marken hört till Bergkvara slott. Dessutom har järnvägen i viss mån spärrat tillgängligheten till området.

Fig. 4. Bergkvara slott. Foto Gundela Lindman.

Prioriteringar

Enligt beslut av Länsstyrelsen skulle sökandet efter boplatsspår utgå från de områden som visat boplatsslämningar vid den tidigare utredningen.

Provgrävningsinsatserna begränsades särskilt i nordvästra delen av området där det var önskvärt att skona en yngre granplantering.

Beroende på områdets karaktär med en stor blandning av olika fornlämningskategorier på olika stratigrafiska nivåer var det nödvändigt att begränsa förundersökningen av boplatsslämningarna. Schaktningsarbeten gjordes med en avvägning mellan att schakta för att finna boplatsspåren och att låta bli att schakta för att inte för alltid förstöra stratigrafier och lämningar i ytan. Det gällde t.ex. känsliga partier där hålvägar, odlingslämningar och boplatsslämningar bildade komplicerade mönster. Ett särskilt problem i sammanhanget var också att boplatсанläggningarna här och var låg stratigrafiskt över varandra på varierande nivåer i sanden.

Som en bieffekt av provschaktningen med syfte att lokalisera boplatsspår påträffades flera sten- och jordvallar. Dessa var oftast helt osynliga på ytan. Inget fortsatt arbete lades på att följa dem vidare, så karteringen av dessa måste betraktas som ytterst sporadisk.

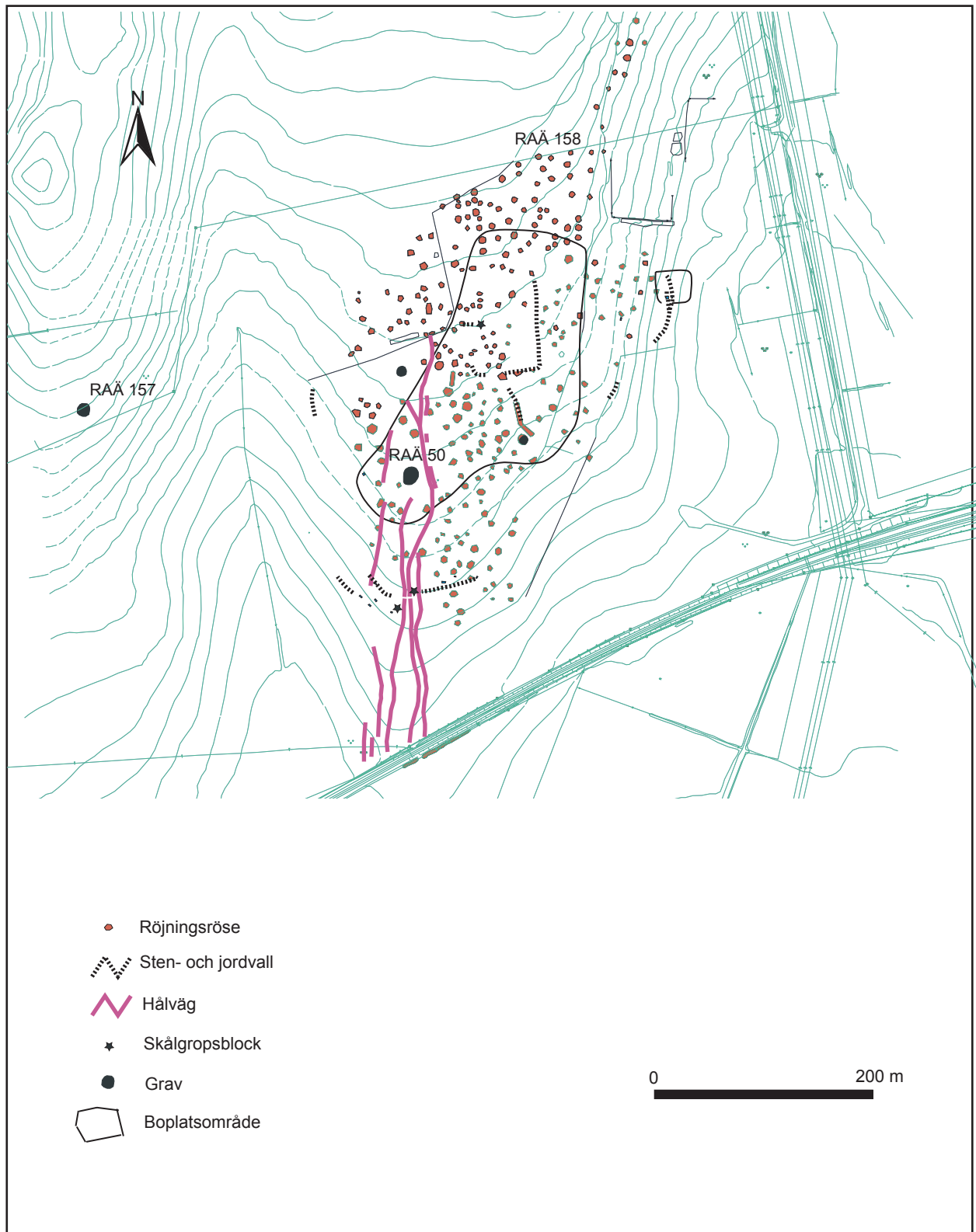
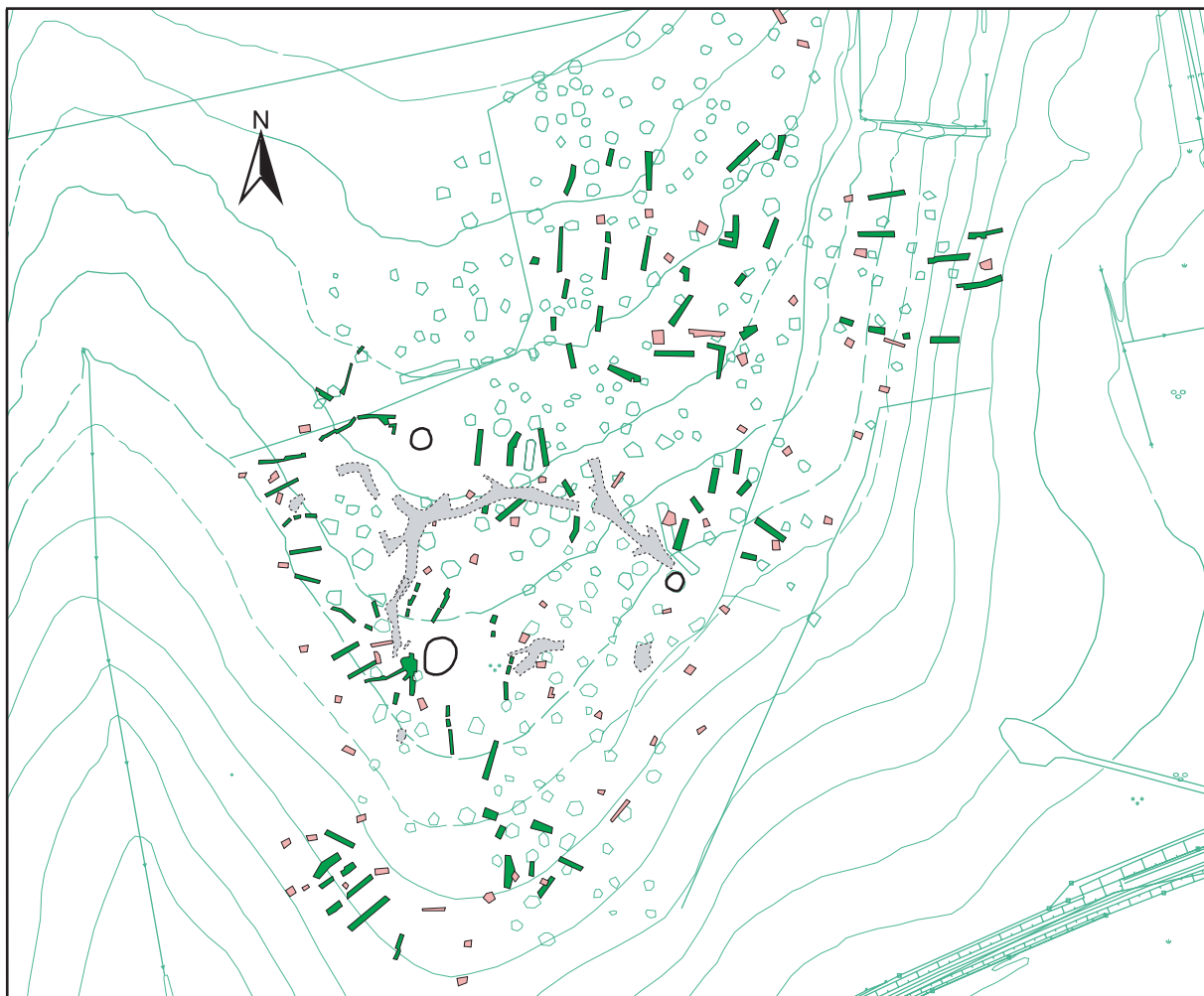

Fig. 5. Plan över förundersökningsområdet. Södra delen av RAÄ 158 med graven RAÄ 50.

Arbetets genomförande

När arbetet inleddes var större delen av undersökningsområdet kalavverkat. Å ena sidan var detta positivt genom att det gjorde det möjligt att utan svårighet ta sig fram med maskin och skapade möjligheter att lättare bedöma området utifrån ett översiktligt perspektiv. Vid den tidigare utredningen var framkomligheten begränsad och sikten var mycket skymd. Å andra sidan hade kraftiga regn just vid den tidpunkt då virke och ris skulle köras bort gjort marken mycket mjuk och blöt, vilket oundvikligen lett till ganska kraftiga ytskador i vissa delar av området (jfr fig. 6).

Undersökningen inleddes med provschaktning. Därvid togs vegetationsskikt, humusskikt och matjord samt en del av rostjorden bort. De maskingrävda schakten kompletterades med handgrävda kvadratmeterstora provgropar. Samtliga schakt, gravar, anläggningar och fynd samt de ytskadade områdena mättes in med totalstation i Intrasis-systemet.

- Grav
- ▨ Ytskadat område
- Provschakt vid förundersökningen 2002
- Provschakt vid utredningen 2000
- Röjningsröse

0 100 m

Fig. 6. Provschakt samt ytskadade områden inom området. Provschakten från utredningen 2000 är också markerade.

I samband med provschaktningen dokumenterades lagerföljden i ett antal profiler. Dessa är relativt jämnt spridda över ytan (fig. 7). Anläggningarna undersöktes och fynden tillvaratogs. Undersökning av anläggningarna omfattade ena halvan av anläggningen. Insamling av analysmaterial för ^{14}C -analys och makrofossilanalys utfördes (tabell 2 och 4).

Ena halvan av en nyupptäckt grav torvades av för hand. Sökande efter skålgropar genomfördes. Försök med sökande av järnföremål med metalldetektor i hålvägarna genomfördes. Sökningen gjordes i områden där grästorven fanns kvar och endast moderna järnföremål påträffades. Fotografering och dokumentation av nyupptäckta fornlämningar utfördes.

Undersökningsiakttagelser

Sammanfattning

Förundersökningen både bekräftade och förstärkte de tidigare iakttagelserna av boplatzlämningar inom området. Vid förundersökningen avgränsades boplatstytor med en sammanlagd utbredning på ca 35 000 m². Tyngdpunkten i dateringarna ligger i perioden yngre bronsålder–äldre järnålder, vilket stämmer väl med de tidigare daterade röjningsröse. I norra och nordöstra delarna av undersökningsområdet finns också boplatzlämningar från neolitisk tid (tidigneolitikum–senneolitikum).

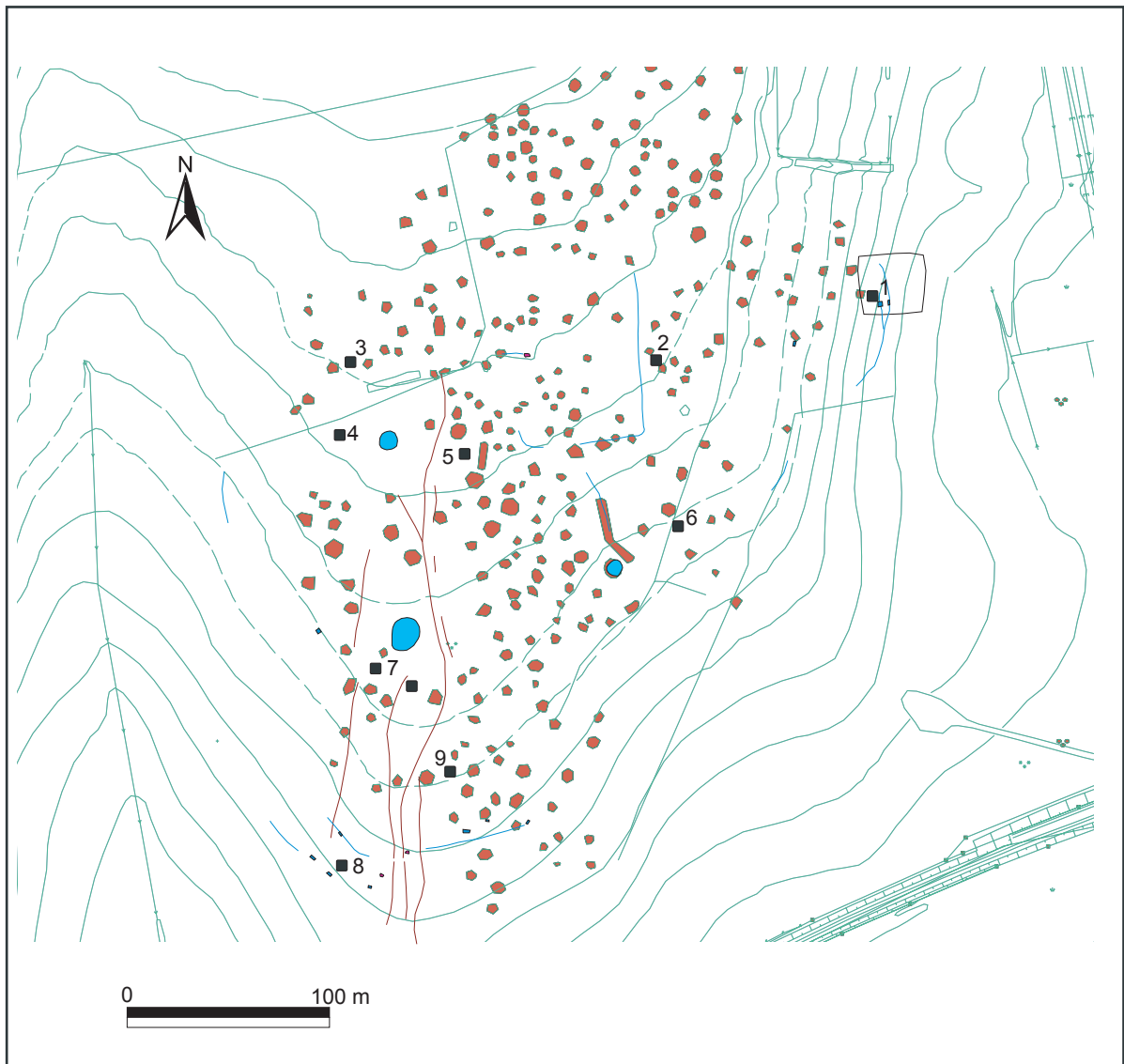

Fig. 7. De dokumenterade markprofilernas läge.

Provschakten

Ett stort antal provschakt grävdes med maskin i undersökningsområdet med syftet att lokalisera boplatsspår (fig. 8–14). Grävningen innebar naturligt nog att ovanliggande strukturer, d.v.s. den fossila åkermarken och de därtill hörande lämningarna blev förstörda. Markförhållandena beskrivs närmare nedan.

I en stor andel av provschakten framkom anläggningar av olika typer. I några fall kunde det konstateras att de låg på olika nivåer. Vid flera tillfällen hade det också visat sig att det fanns anläggningar under röjningsrösen (Lindman 2000). Lämningarna beskrivs närmare nedan.

Markförhållandena

Ett antal profiler (fig. 7) dokumenterades med avsikt att studera såväl jordmånsprocesser som detaljer i den mänskliga påverkan på området. Genom att de ligger spridda över hela ytan blev det möjligt att jämföra olika platser inom det stora undersökningsområdet med varandra.

profilernas beteckningar

O	Organiskt material (vegetation, mår, humus)
A	Organiskt material + mineral
E	Blekjord
B	Anrikningshorisont
Ap	Organiskt material + mineral, bearbetad (plough)

Profil 1 – i östra kanten vid mossen (området med stenåldersboplatzen)

Belägen i östslutningen ovanför en odlingsterrass. Området var väl röjt på stenar.

O	5–10 cm	Grästorv/mossa, råhumus
A	3–5 cm	Sotig humus
E	3–4 cm	Blekjord
B	5–7 cm	Rostjord
Ap	12–15 cm	Brun, humös silt (matjord), med ojämn övergång till underliggande skikt
B	>15 cm	Gul silt

Profil 2 – på krönets norra del

Belägen på ett flackt krön inom den mest välröjda delen av undersökningområdet.

O	8 cm	Grästorv/mossa, råhumus
A	3 cm	Sotig humus
E	3 cm	Blekjord
Ap	12–18 cm	Brun, humös silt (matjord)
B	>20 cm	Gul silt

Profil 3 – på krönets nordvästra del

Belägen i svagt västsluttande mark i ett område som var ofullständigt röjt med många kvarliggande block och stenar.

O	10–12 cm	Grästorv, råhumus
A	2–3 cm	Humus, svagt kolhaltig
E	2–5 cm	Schatterad blekjord
B	4–12 cm	Rostjord, med ojämn, diffus övergång till underliggande skikt
Ap	7–12 cm	Blek, schatterad, grå, svagt humös silt (matjord) med mycket diffus gräns mot underliggande skikt
B	>10 cm	Gul, svagt humös silt

Profil 4 – i västslutningen

Belägen i västsluttning i blockrik, stenig, ofullständigt röjd mark.

O	10–12 cm	Grästorv/mossa, råhumus
A	5 cm	Humus, fläckvis kraftigt sotig
E	3–5 cm	Schatterad, humös blekjord
Ap	10 cm	Blek, mörkbrun humös silt (matjord), med ojämn avgränsning mot underliggande skikt
B	>10 cm	Gulbrun silt

Profil 5 – centralt på krönet

Belägen på plan mark på krönet i ett område med många större block.

O	9 cm	Ris/mossa, råhumus
A	2–3 cm	Humus
E	2 cm	Blekjord
B	10 cm	Rostjord
Ap	10–15 cm	Blek, gråbrun, humös silt (matjord)
B	>20 cm	Gul silt med humösa rotfärgningar

Profil 6 – i östra sluttningen

Belägen i svagt östsluttande mark på östra sidan av moränryggen. Låg i ett väl röjt område inom den del av undersökningsområdet som hade det kraftigaste matjordsskiktet.

O	10–12 cm	Grästorv/mossa, råhumus
A	2 cm	Humus
E	2 cm	Blekjord
B	25–30 cm	Brungrå, lätt stenig, humös silt (matjord), med tydlig avgränsning mot underliggande skikt
B	>20 cm	Gul silt med svaga humösa rotfärgningar

Profil 7 – vid hällkistan

Belägen i svagt SV-sluttande mark. Området utgjordes av blockig, delvis dåligt röjd mark med en del stora jordfasta block.

O	10 cm	Grästorv/mossa, råhumus
A	5 cm	Humus
E	2–3 cm	Blekjord
Ap	10–20 cm	Blekt gråsvart, flammig humös silt
B	>20 cm	Grågul silt med rostutfällningar

Profil 8 – i sydvästra delen

Belägen i SV-sluttande blockig, ofullständigt röjd mark.

O	10 cm	Mossa, ris, råhumus
A	3–5 cm	Humus
E	3–4 cm	Blekjord
Ap	5–8 cm	Svagt gråbrun, humös silt med diffus övergång mot
B	>10 cm	Gulröd, mycket svagt humös silt

Profil 9 – i sydöstra delen

Belägen i SV-sluttande blockig, ofullständigt röjd mark.

O	10 cm	Grästorv, mossa, råhumus
A	2–3 cm	Svagt sotig humus
E	3–5 cm	Blekjord
Bp	9–10 cm	Rostjord
Ap	10 cm	Svagt gråbrun, schatterad, urlakad silt (matjord)
B	>10 cm	Gul silt

Dokumentationen av markförhållandena visar sammanfattningsvis att det till övervägande del finns stora övergripande likheter inom området. Lagerföljderna innehåller överallt samma drag.

En skillnad kan dock konstateras i matjordsskiktens tjocklek inom olika delar av undersökningsområdet. De kraftigaste matjordsskikten finns i östra respektive i de norra centrala delarna. Dessa förefaller att också vara de bäst röjda ytorna. I de västra och södra delarna av området var matjorden i allmänhet tunnare, mera blek och schatterad till karaktären. Det var också i dessa delar som ytorna var sämst röjda.

Provschakten visade dock inga tydliga gränser mellan välröjda respektive sämre röjda områden och inte heller tydliga gränser mellan områden med tjockare respektive tunnare matjord.

Inom området i stort hade de yttre partierna, särskilt i nordost och i väster en viss inblandning av sot i matjorden vilket också samvarierade med en mera schatterad matjord. Det kan tolkas som att man där bearbetat jorden mindre intensivt, t.ex. med hackor till skillnad mot t.ex. områdena i öster där matjorden var tjock och fet. Inga mekaniska bearbetningsspår i form av årderspår eller hackspår iaktogs dock i profilerna.

Alla profiler visar utbildning av blekjord under det tunna ytliga humusskiktet. Denna blekjord har sannolikt utbildats efter det att markerna blivit barrskogsbevuxna under sen historisk tid.

Blekjordens förekomst och tjocklek beror bl.a. av klimat, mineralogi och textur, markfuktighet, markvattnets rörlighet samt vegetation, markbehandling och skogens beståndsålder (Lundmark 1986, s. 96–97). Man skiljer på olika blekjord: tunn, måttlig och mäktig. Som tunn blekjord räknas lager som är genomsnittligt mindre än 3 cm. Måttlig blekjord är genomsnittligt 3–6 cm och den mäktiga är mer än 6 cm.

Blekjorden i Räfte varierade i tjocklek, från 2 cm som minst till upp till ca 5 cm. Blekjordslagren var tunnast i de östra delarna där matjorden var som tjockast och mest mullhaltig.

I nordöstra delen fanns rester av ytliga bränder i form av spridda tunna kolskikt omedelbart under markvegetationen. Analysen av kolet i dessa kolskikt visade att de innehöll näver och björkved. Skikt med kol och sot fanns även i området intill den nyupptäckta graven. Här utgjordes kolet av unga lövträdkvistar.

Eftersom ett område omedelbart öster om området, Snapperisfällan, med stor sannolikhet har svedjats (Snapperisfällan innehåller efterleden *fall, fälle* som är återkommande beteckning på svedjor, jfr Strid 1993) är det rimligt att hänföra detta ytliga kol till svedjor under senare historisk tid. En ¹⁴C-datering av ett sådant kollager gav också resultatet 1500–1600-talen.

Handgrävda provrutor

Ett mindre antal handgrävda provrutor grävdes, (12 stycken, jfr fig. 8, 12 och 14) framför allt i områden där det låg tätt med boplatsanläggningar. Syftet var att studera fyndspridning och fyndinnehåll i jorden. En effekt av rutgrävningen var att det tydligt kunde konstateras att i flera av de grävda rutorna fanns det anläggningar på olika nivåer stratigrafiskt belägna under varandra i den gula silten på schaktens botten. Anläggningarna låg på 5–10 centimeters avstånd från varandra.

Nyupptäckta boplatsytor

Vid förundersökningen påträffades boplatsanläggningar spridda över stora ytor (fig. 5, 8–14). Av den totala exploateringsytan på ca 8 ha finns uppskattningsvis boplatslämningar inom ca 3,5 ha. Totalt undersöktes ett 100-tal anläggningar och 30 fynd tillvaratogs. Därtill kan läggas ca 50 anläggningar från utredningen med ytterligare ett 10-tal fynd.

I området intill hällkistan påträffades lämningar av speciell karaktär i form av rester av en kraftig stengrund som daterats till bronsålder (fig. 14). Av annorlunda karaktär är också ett område i öster (fig. 10) där fynd, anläggningar och dateringar pekar mot en bosättning som legat vid en sjökant under yngre stenålder.

Anläggningstyp	Antal
Härdar	23
Gropar	22
Kokgrop	1
Stenpackningar	5
Väggrännor	6
Stolphål	101
<i>Summa</i>	<i>158</i>

Anläggningar i norra delen

Den norra delen av området tycks vara ett av de äldsta huvudområdena för bosättning. I provschakten inom denna del av undersökningsytan (A, fig. 8) fanns boplatsanläggningar främst i form av stolphål och mindre härdar. I området fanns även rester av väggrännor och några små stenpackningar av okänd karaktär.

På två ställen bildade små stolphål regelbundna, svagt böjda rader (se t.ex. fig. 9) som tolkas som delar av huskonstruktioner. Dessa är sannolikt neolitiska byggnader. Ett av stolphålen i en av dessa böjda stolphålsrader överlagrades av en härd. Härden (A630, fig. 9) daterades till senneolitisk tid (KIA20099, jfr tabell 2) och ger därmed en säker *anteqvem*-datering för stolphålsraden.

Stolphålen var mestadels små och ganska grunda. På en plats var de omgivna av en liten stenpackning av små lagda flata stenar. Enstaka stenskodda stolphål förekom även. Det förekom olika typer av stolphål i samma schakt vilket antyder att bosättningsytan kan innehålla byggnader från olika tidsfaser.

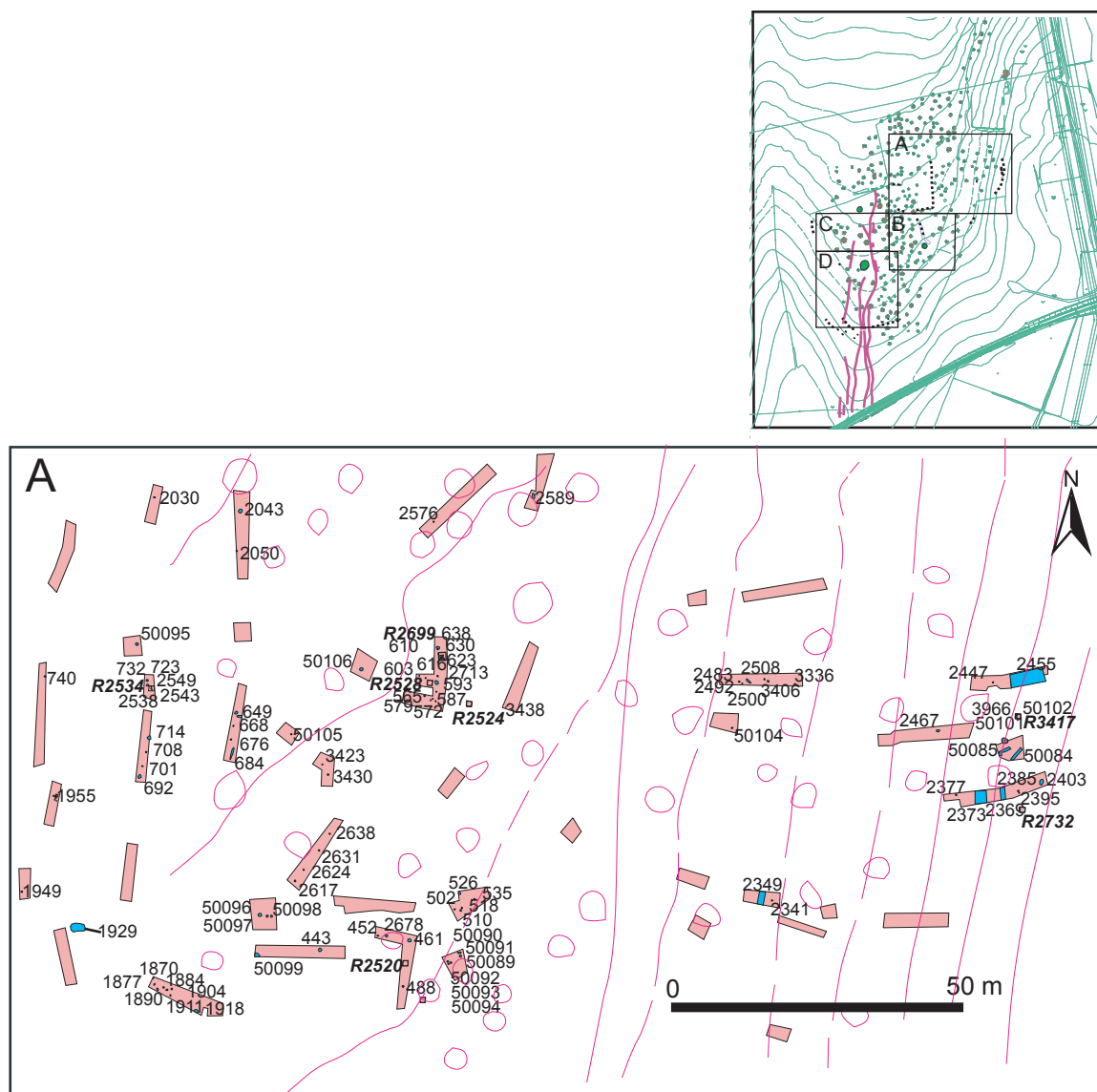

Fig. 8. Norra delen. Provschakt och avläggningar.

Huvuddelen av anläggningarna inom den norra delen ligger i västra halvan av området. Längst i öster finns en separat stenåldersbosättning (fig. 10) som beskrivs särskilt nedan. Mellan denna och den västra halvan finns några schakt med lämningar vilka var mycket grunda och obetydliga och som inte kan bedömas som rester efter varaktig bosättning.

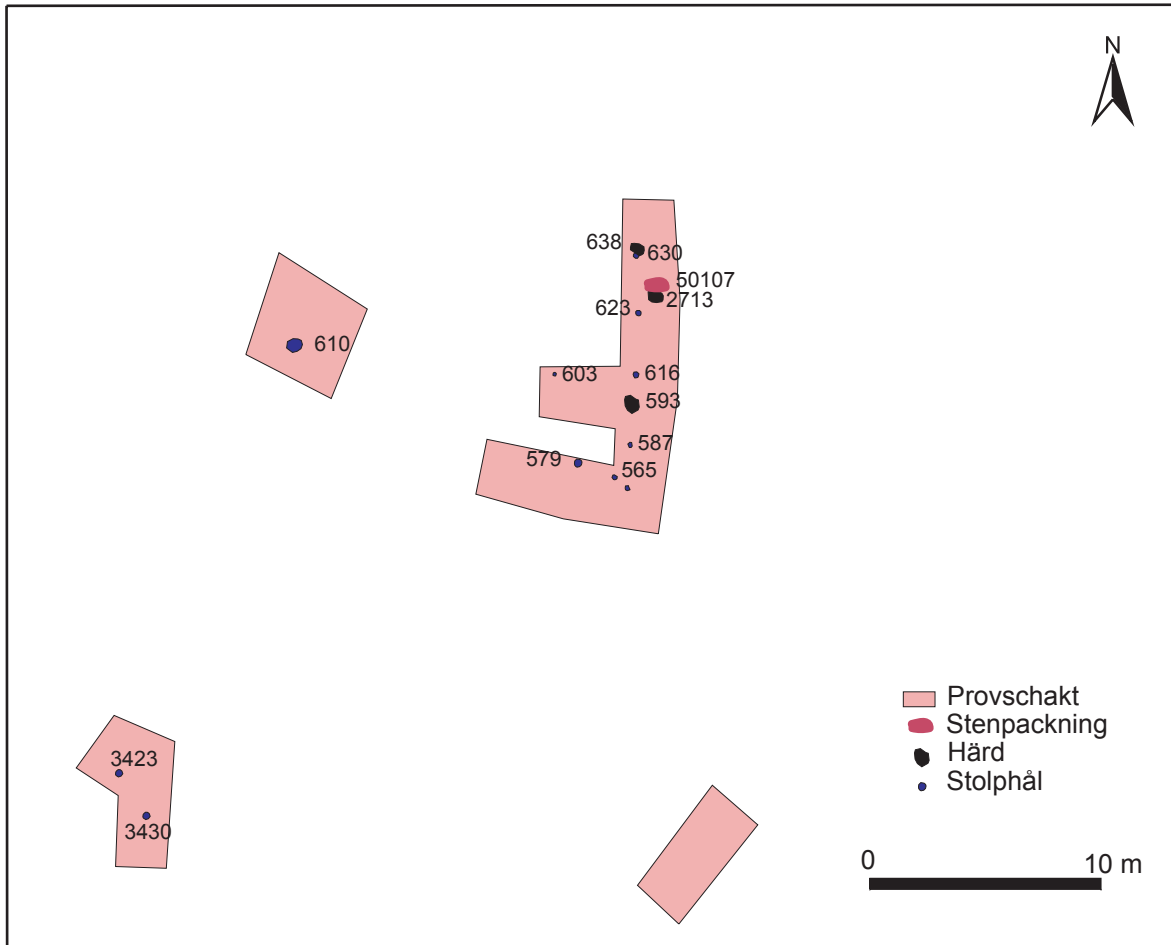

Fig. 9. Detalj från norra delen med stolphålsrad.

Stenåldersboplatsen i östsluttningen

I östra kanten av område A, i den lågt liggande sluttningen ner mot en före detta sankmark, påträffades lämningar som pekar mot en bosättning under yngre stenåldern (jfr fig. 10). Vid utredningen dokumenterades här två väggrännor varav en daterades till tidigneolitikum vid undersökningen 2000 (A50085, Ua-25791, jfr tabell 3). Lämningarna låg delvis under den tämligen kraftigt utbildade odlingsterrassen i kanten av den fossila åkermarken. I området framkom vid förundersökningen ytterligare anläggningar och fynd som stärker antagandet om en stenåldersbosättning. En av anläggningarna, en härd daterades till mellanneolitikum (A2403, KIA20105, jfr tabell 2). Särskilt intressant i sammanhanget är att det kan röra sig om en strandbosättning i kanten av en numera igentorvad och utdikad sjö.

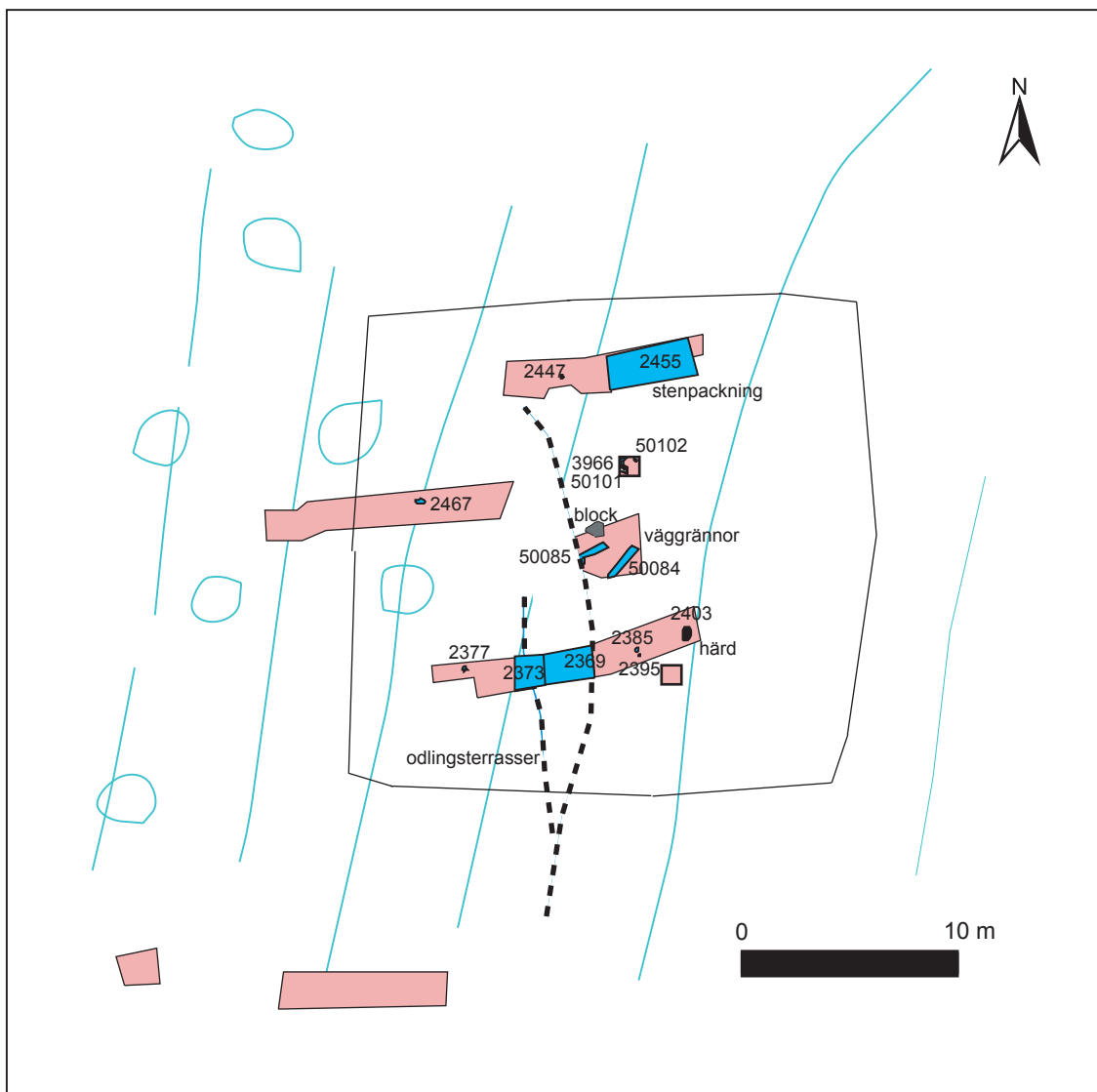

Fig. 10. Stenåldersboplatsen i östsluttningen. Provschakt och provrutor med anläggningar.

Anläggningar i sydöstra delen

I provschakten inom denna del av undersökningsytan (B, fig. 11) fanns utöver vanliga mindre stolphål även boplatsanläggningar av en karaktär som skilde sig något från de övriga. Det rörde sig om något större stolphål på inbördes större avstånd som verkade ha kunnat ingå i något större byggnader än de på krönet. Detta är sagt med reservation för att små ytor är upptagna totalt. Möjligen finns här ett område med bosättning av antingen annan karaktär eller funktion. Den datering som gjorts av en av hårdarna i området (A1685, KIA20096, jfr tabell 2) visade förromersk järnålder. I området finns även en grav.

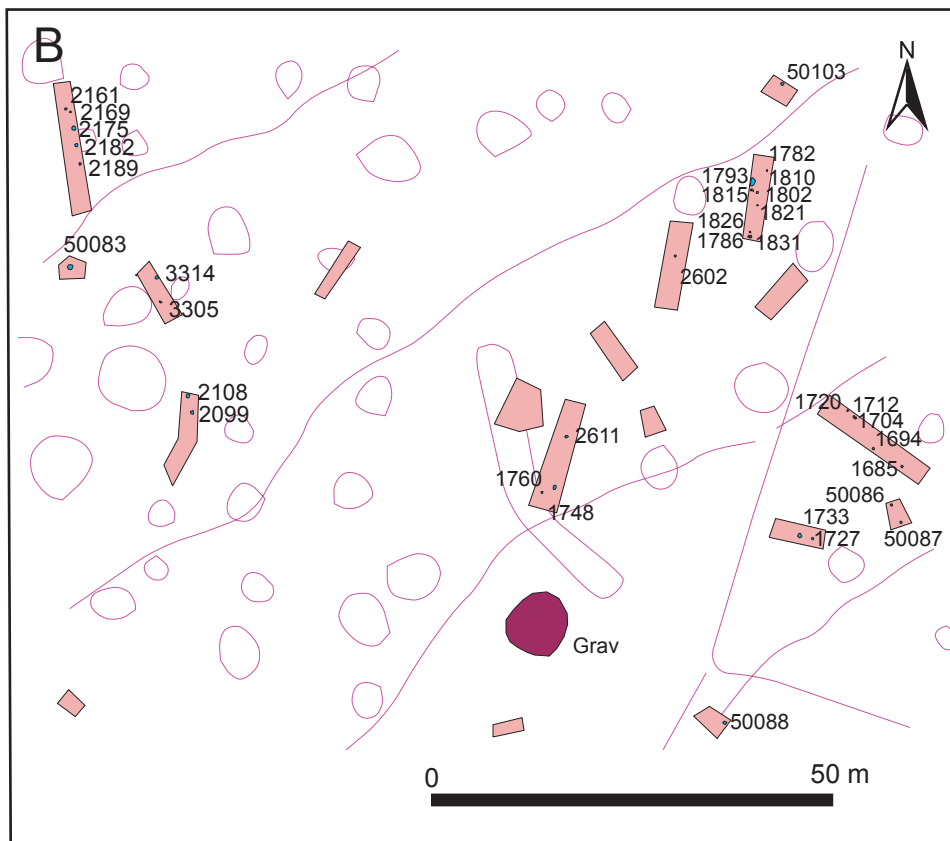
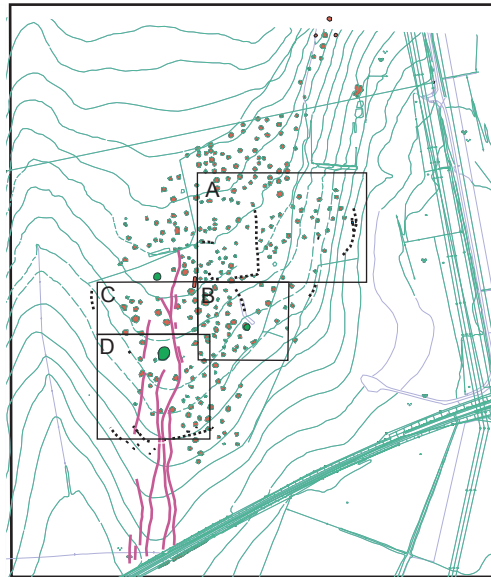

Fig. 11. Sydöstra delen. Provschakt och avläggningar.

Anläggningar i nordvästra delen

I provschakten inom denna del av undersökningsytan (C, fig. 12) fanns boplatzanläggningar i form av stolphål, enstaka härdar och en väggränna. I ett av schakten framkom stolphål på olika djup stratigrafiskt belägna ovanför varandra (A3486 och A3322). Längst i väster var marken dåligt röjd och det fåtal anläggningar som framkom här var tämligen grunda och diffusa.

En härd daterades (A2209, KIA20100, jfr tabell 2). Den fick en datering till yngre bronsålder/ tidig förromersk järnålder.

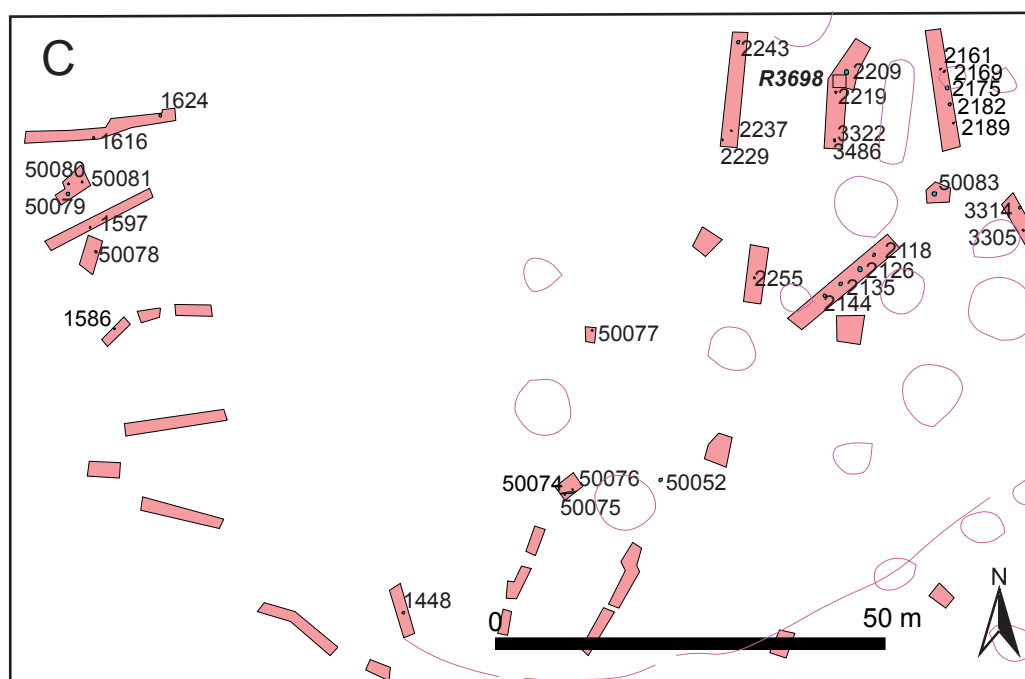
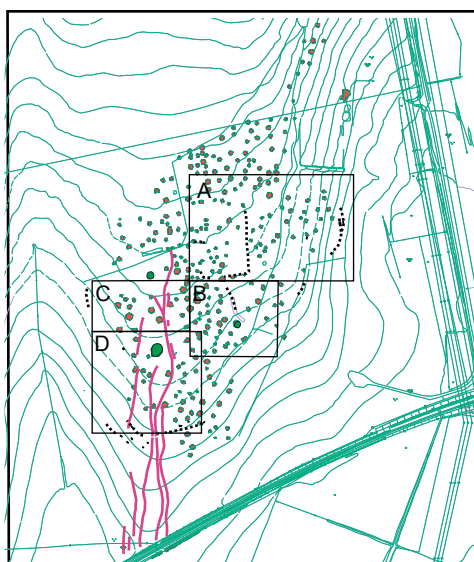

Fig. 12. Nordvästra delen. Provschakt och avläggningar.

Anläggningar i södra delen – området vid hällkistan

Provschakten i området vid hällkistan (D, fig. 13) visade sig bjuda på lämningar av delvis ovanligt slag. Endast ett par meter sydväst om hällkistan framkom en stenanläggning som tolkades som ett svagt rundad gavel. Från denna anläggning utgick två något ofullständiga rader av stenar (fig. 14). Lämningarna tolkas som en husanläggning av speciellt slag (se vidare nedan).

I området fanns även små stolphål, en väggränna och några härdar. ^{14}C -dateringarna visar att stengaveln sannolikt kan dateras till bronsålder. En härd som daterades till förromersk järnålder (A1036, KIA20103, jfr tabell 2) överlgrade nämligen mycket tydligt stengaveln. En annan härd (A1085, KIA20104, tabell 2) som låg några meter söder om husanläggningen och som kan ha varit i bruk samtidigt med denna daterades till yngre bronsålder.

En väggränna (A1407) som låg något sydost om husanläggningen med stengavel är daterad till romersk järnålder. En mycket ytligt belägen härd (A1063), som låg i området är daterad till 1500–1600-talen e.Kr.

Ca 15 m längre västerut låg en mycket stor härd med en diameter på ca två meter. Denna ^{14}C -daterades till romersk järnålder.

Sammantaget visar dateringarna att området varit flitigt utnyttjat under perioden yngre bronsålder–romersk järnålder. Utifrån dateringarna på boplatzanläggningarna är det ett rimligt antagande att graven med hällkista är anknuten till denna verksamhet och att den därmed bör kunna vara anlagd under bronsålder.

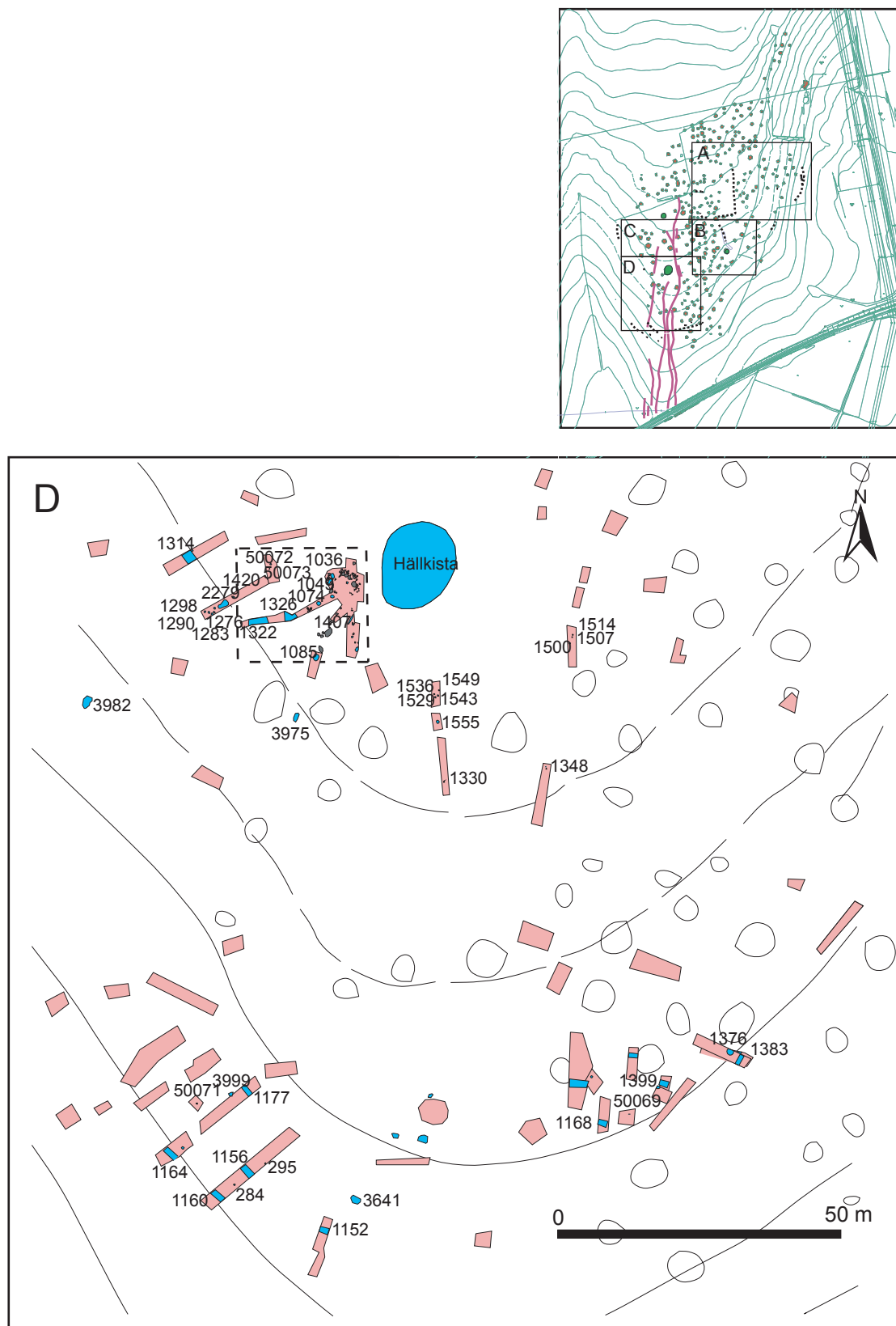

Fig. 13. Södra delen. Provschakt och anläggningar. Området inom den streckade fyrkanten återfinns förstorat på fig. 14.

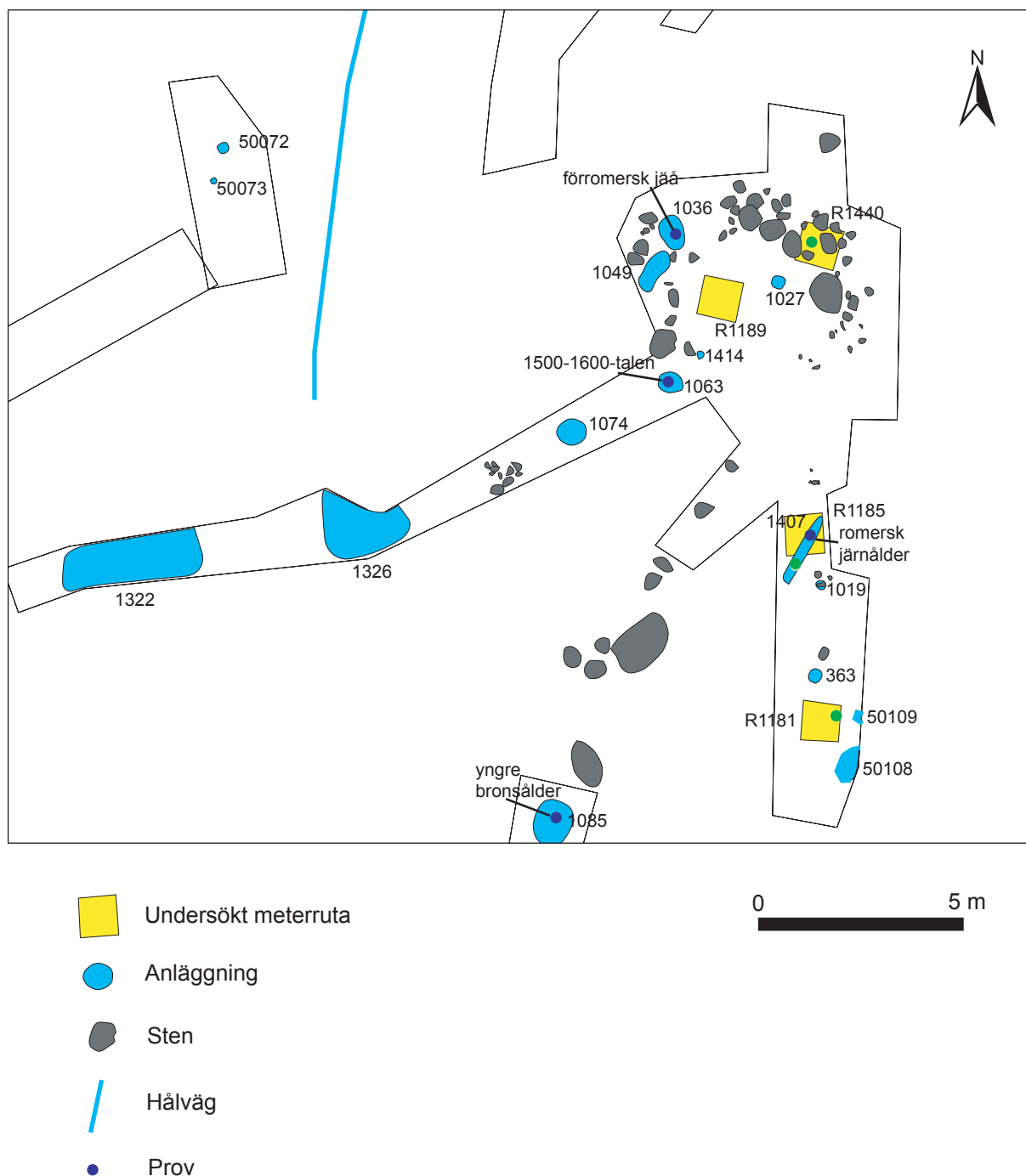

Fig. 14. Provschaktet sydväst om hällkistan med stenar och anläggningar markerade. De fyra ¹⁴C-dateringar som gjorts i området är angivna.

Nyupptäckta skålgropsblock

Mitt i området finns ett större jordfast block med skålgropar. Det upptäcktes av Lotta Högrell under sommaren 2002. Blocket är 2,7×1,5 m stort och 0,7 m högt. På blockets ovansida finns ett 15-tal skålgropar. Några är mycket tydliga medan flertalet är ytterst grunda och svåra att se i dagsljus. Från skålgropsblocket leder en sten- och jordvall ca 12 m mot väster.

Närmare efterforskningar i området visade att det fanns ytterligare åtminstone två skålgropsblock (fig. 5). De låg i södra delen av området och skålgroparna fanns på ovansidan av blocken. På den ena fanns fyra och på den andra fem skålgropar som var grunda och svåra att upptäcka.

Blocken består av tämligen en grov, vittrad gnejsliknande bergart. Det kan vara svårt att dra en skarp gräns mellan äkta skålgropar och skålgropsliknande fördjupningar, i synnerhet som skålgroparna uppenbarligen kan vara extremt grunda. I området finns fler block som eventuellt innehåller ytterligare skålgropar.

Fig. 15. Skålgropsblocket på en väl röjd yta i norra delen av undersökningsområdet. Foto Mats Johansson.

Fig. 16. Avtörvning av nyupptäckt stensättning med kantvall. En kvadratisk/rundad stensättning påträffades i områdets sydöstra kant. Jfr även kartan på fig. 11. Foto Gundela Lindman.

Nyupptäckt grav

Ett av de tidigare registrerade röjningsrösen visade sig vara en grav, som kan beskrivas enligt följande:

Stensättning, rundad/kvadratisk, 7,5×7,5 m (N-S) och intill 0,25 m h. Fyllning av 0,2–0,8 m st. stenar (vanligen 0,3–0,5 m). Inre försänkt parti av 0,05–0,15 m st. stenar i en 0,1 m h ojämn packning. Kanten består av 1,5 m bred vall i vilken syns stolphålsliknande gropar. I SV hörnet ett större jordfast block.

Graven ligger i en flack sydostsluttning omgiven av vanliga röjningsrösen. Graven har svårbestämbar form. Den kan antingen ses som en rund anläggning med extra hörn eller som en något ojämn kvadratisk anläggning.

Nyupptäckta sten- och jordvallar

Som en bieffekt av provschaktningen upptäcktes även flera ovan ytan ej synliga odlingsvallar och åkerbegränsningar i form av sten- och jordvallar. Flertalet låg i utkanterna av den fossila åkermarken och särskilt i områdets södra del, men även i öster och i väster (fig. 5). De var i allmänhet 1–2 m breda och 0,2–0,3 m höga och bestod av stenar och block i storleksklassen 0,2–0,7 m.

Tillsammans med de tidigare påträffade odlingsvallarna och odlingsterrasserna som kan ses ovan mark visar det att det finns inre strukturer inom den fossila åkermarken. Flera av sten- och jordvallarna, har sannolikt en primärt funktionell bakgrund på så sätt att man lagt odlingsstenen i långsträckta vallar istället för samla ihop dem i rösen. Det kan också vara så att de lagts som avgränsning för odlingsområdena, särskilt tycks det vara fallet i väster.

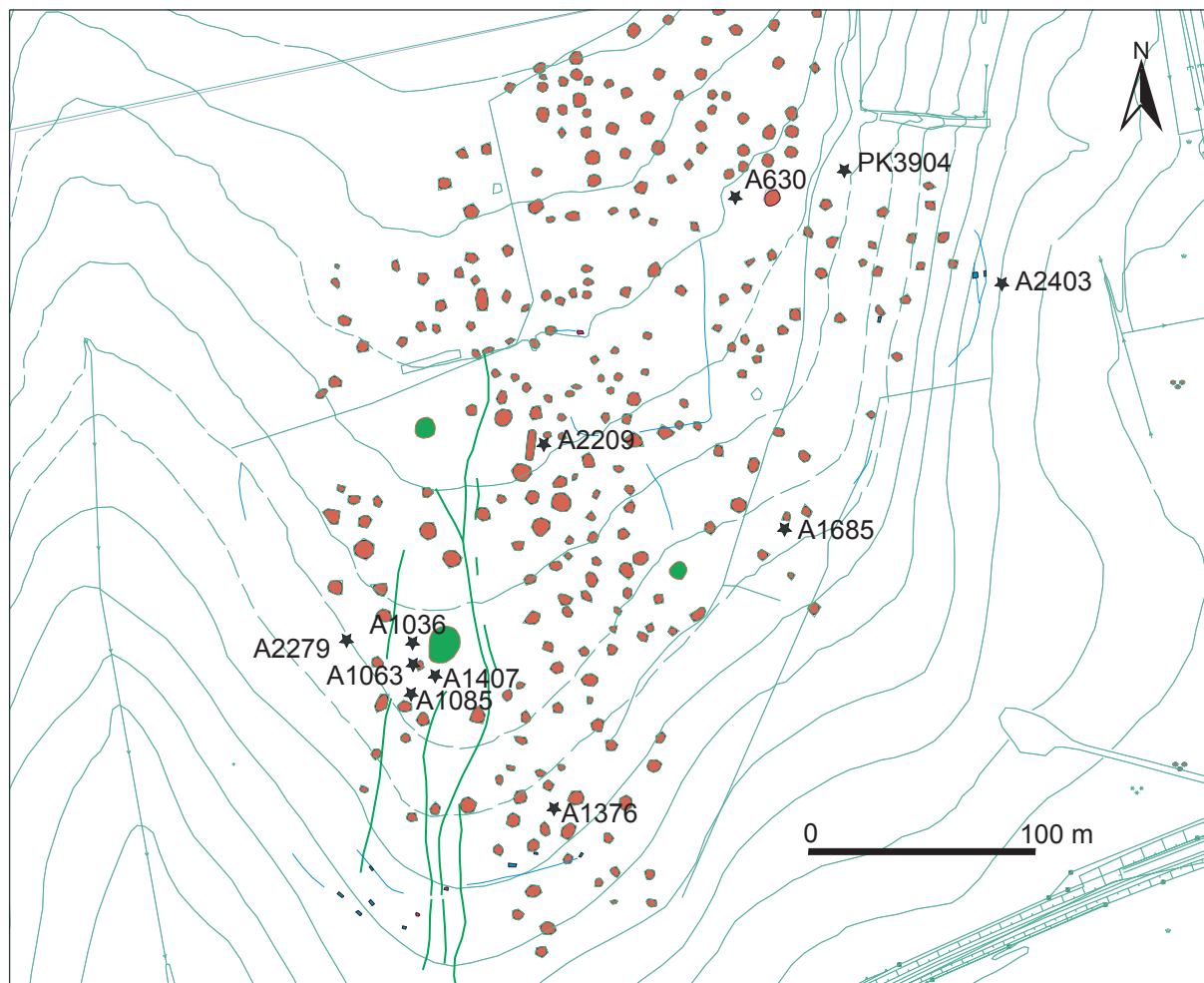

Fig. 17. Läget för samtliga ¹⁴C-dateringar från undersökningen 2002.

Provtagning och analyser

¹⁴C-analyser och vedartsanalyser

Ett antal kolprover har analyserats för datering (tabell 2). Avsikten var att ge en grov datering av boplatslämningarna. Då kravet på en säker kontext mellan träkolet och det man avser att datera bedömts som det allra viktigaste har huvudsakligen kol från härdar daterats.

Så långt möjligt har kolproverna spridits ut över området för att täcka upp aktiviteter från olika tider. I två fall har kolprover kunnat dateras där de ligger otvetydigt överlagrar stratigrafiskt låsta anläggningar.

Tabell 2 Översikt över ¹⁴C-dateringarna från förundersökningen 2002

Lab. Nr	Prov nr	Typ av anläggning	Vedart	BP	Kalibrerat värde, 1 sigma*
KIA20105	PK 2418	Härd, A2403	Al	3912±27	BC 2462-2402, 2377-2351
KIA20099	PK 2533	Härd, A630, överlagrar stolphål	Asp	3682±26	BC 2134-2080, 2053-2029, 1990-1993
KIA20101	PK 1521	Härd, A1376	Björk	2509±29	BC 777-758, 684-660, 645-586, 584-543
KIA20104	PK 1222	Härd, A1085	Björkkvist	2465±25	BC 760-681, 666-632, 591-578, 558-516, 461-452, 438-430, 419-414
KIA20100	-	Härd, A2209	-	2406±24	BC 515-463, 450-439, 428-421, 414-404
KIA20096	PK 50003	Härd, A1685	Al	2286±26	BC 396-362, 270-262
KIA20103	PK 1220	Härd, A1036, överlagrar stengaveln	Al	2197±31	BC 356-288, 257-247, 233-215
KIA20102	PK 1223	Väggränna, A1407	Björk	1778±23	AD 229-259, 281-291, 298-322
KIA20097	PK 2916	Härd, A2279	Björk	1674±23	AD 344-370, 380-413
KIA20098	PK 3404	Ytligt kolskikt i humuslagret (svedja)	Björk	307±21	AD 1522-1571, 1627-1641
KIA20095	-	Härd, A1063	-	282±25	AD 1527-1554, 1632-1654

* CALIB rev.4.3, Stuiver et al. 1998

Tabell 3 ¹⁴C-dateringar från utredningen 2000 RAÄ 158

Lab. Nr	Läge	Typ av anläggning	Vedart	BP	Kalibrerat värde, 1 sigma, enligt Stuiver & Kra 1986
Ua-25787	1079:I, profil 1	Röjningsröse	Lövträd	6260±135	5330-5040, 5020-5000 BC
Ua-25788	1079:II, profil 1	Röjningsröse	Ek	3050±75	1410-1200, 1180-1160 BC
Ua-25789	1079:IV, profil 1	Jordvall	<i>Sorbus sp.</i>	2905±75	1210-990, 960-940 BC
Ua-25790	1108:I, profil 2	Röjningsröse	Björk	2340±75	750-700, 550-200 BC
Ua-25792	1260:III, profil 3	Röjningsröse	Lönn	2635±90	910-760, 680-660, 640-550 BC
Ua-25786	948:I, profil 4	Röjningsröse	Al	2340±70	550-200 BC
Ua-25783	868:I, profil 5	Röjningsröse	Björk	2985±70	1320-1070 BC
Ua-25784	868:II, profil 5	Röjningsröse	Oid. näver/bark	430±65	1420-1520, 1590-1630 AD
Ua-25785	868:III, profil 5	Röjningsröse	Al	2290±75	400-340, 320-200 BC
Ua-25791	A50085	Väggränna	Al	4715±75	3630-3570, 3540-3490, 3470-3370 BC

Ett ytprov från kolet i ytan i den nordöstra delen av undersökningsområdet har daterats. Avsikten var bl.a. att sätta en övre tidsgräns för övergivandet av ytan.

Inför ¹⁴C-analysen gjordes vedartsbestämning av 18 kolprover med totalt 56 bestämda träkolsbitar (Danielsson 2002). Syftet var att ge en bättre bedömning av provens egenålder och ge en vägledning i bedömningen av omgivande skogsvegetation. Drygt hälften av alla prover var björk. Den närmast största kategorin var al. Asp, lind och tall förekom i enstaka fall.

Makrofossilanalyser

Tidigare försök med makrofossilanalys i denna typ av jordmån har oftast gett nerstående resultat på så sätt att fröer inte har bevarats i någon större utsträckning. Anledningen till detta kan t.ex. vara den siltiga/sandiga markens grova textur som leder till att regn lätt kan spola igenom marken och förstöra fröerna.

Tabell 4 Översikt över makrofossilanalyser från förundersökningen 2002			
Prov nr	Anl. nr	Typ av anläggning	Resultat
3345	A2713	Härd i norra delen (odaterad)	Sädeskorn, obest., <i>Cerealia</i> indet. – 1 Brödvete, <i>Tritium aestivum</i> – 2 Korn i allmänhet, <i>Hordum vulgare</i> coll. – 1 Skalkorn, <i>Hordeum vulgare</i> , var vulgare – 2 Hasselnötskal, <i>Corylus avellana</i> – 2 Granbarr –1 Gräs, obest. Poaceae indet. – 1 Losta, <i>Bromus</i> sp. – 1 Nejlikväxt, Caryophyllaceae indet. Enstaka fragment av bröd/gröt/gödsel
3010	R1440	Fyllning i gaveljordpackning (stratigrafiskt dat. till senast from. jäå)	Enstaka fragment av bröd/gröt/gödsel
1527	A1407	Väggränna (rom. jäå)	Målla, <i>Chenopodium</i> sp. – 1 Enstaka fragment av harts/kåda
2919	A1420	Härd i södra delen (odaterad)	Hallon, <i>Rubus idaeus</i> – 1 Åkerpilört, <i>Persicaria maculosa</i> – 1 Förkolnade fragment av grästrån
2918	A2279	Stor härd i södra delen (rom. jäå)	Oljedådra, <i>Camelina sativa</i> – 1 Enstaka fragment av harts/kåda
2917	A2279	Stor härd i södra delen (rom.jää)	–
3329	A3179	Hålväg	–
3869	A4004	Grav (stensättning i sydöst)	–

Några makrofossilprover har ändå analyserats (Mats Regnell 2003). Dessa togs i markytor där störningar bedömdes vara relativt begränsade. Syftet var att få kunskaper om grödor och vegetation i området samtidigt med de forntida aktiviteterna. Därför har endast förkolnade fröer beaktats.

En av härdarna i den norra delen innehöll en lång rad bestämbara växtrester – brödvete, skalkorn, obestämd *Cerealia* samt losta, gräs och ett obestämbart frö av en nejlikväxt. Sädeslagen tillhör de för tidsperioden dominerande grödorna i Sydsverige. Två fragment av hasselnötskal påminner om att insamling av nötter var vanlig under hela förhistorien.

I några prov, i den ovan nämnda härden och i jordfyllningen till stengaveln väster om hållkistan, fanns fragment av en typ av förkolnat organiskt material som utifrån sitt utseende karakteriserats som bröd/gröt eller gödsel. För närmare bestämning av dessa fragment krävs kemiska analyser.

I de sparsamma fynden från de övriga proven förekommer hallon, målla, åkerpilört samt oljedådra. Den sistnämnda som förr var odlad är speciellt vanlig under äldre järnålder. De oljerika fröna kan ha utnyttjats som vår tids raps och oljan kan ha utnyttjats till matlagning såväl som brännolja i lampor.

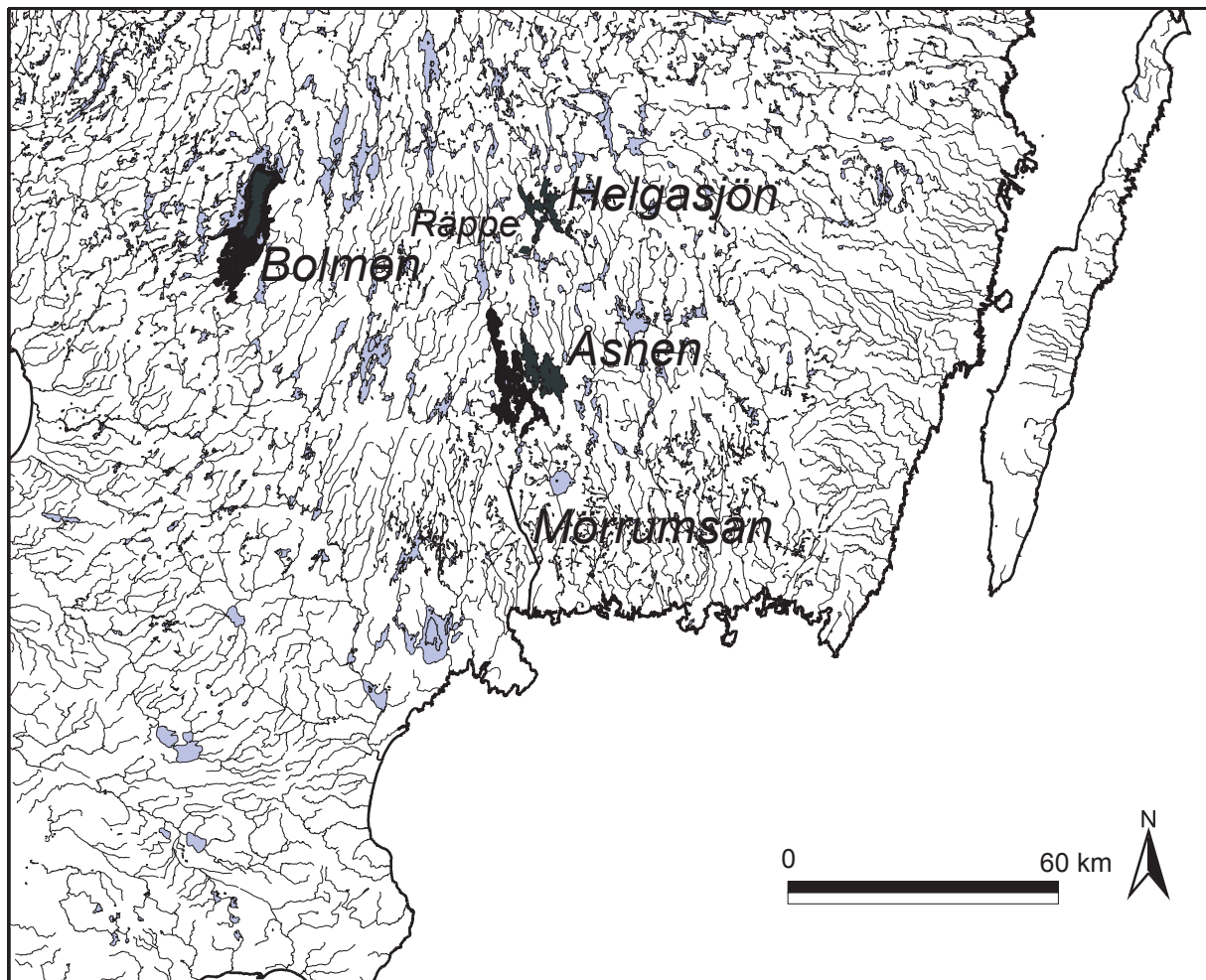

Fig. 18. Undersökningsområdets läge vid Mörrumsåns vattensystem mellan Helgasjön och Blekingekusten. Utdrag ur Röda kartan.

Fornlämningsområdet i Råppe – några slutsatser

Ett välbevarat forntidslandskap

Hela fornlämningsområdet på ca åtta hektar är en påfallande välbevarad och ostörd forntidsmiljö med en komplex och närmast unik samling olika kategorier av fornlämningar i tolkningsbara samband. Här finns en komplicerad struktur av lämningar med bosättningar från stenålder, bronsålder och järnålder. Tyngdpunkten i bosättningen ligger i perioden yngre bronsålder–romersk järnålder. Här finns halvvägar som visar på forntidens kommunikation, gravar i form av stensättningar av olika typer, lämningar av odling i form av odlingsytor, sten- och jordvallar, terrasser och röjningsrösen. I området finns också skålgropsblock och en speciellt utformad huslämning som eventuellt kan tolkas i termer av ritualer och kult. Denna är sannolikt från bronsåldern. Totalt har lämningarna dateringar som omfattar verksamheter under tusentals år, från ca 5000 f.Kr. till 500 e.Kr. Området kännetecknas alltså av stor variation och lång användningstid.

Dessutom är området påfallande ostört av sena tiders ingrepp och verksamheter, något som sannolikt kan förklaras med att marken hört till Bergkvara slott.

Bosättningarna

Utifrån förundersökningsresultaten kan några korta slutsatser dras om bosättningarna i området.

Lämningarna tillhör flera kronologiska skikt. Dateringarna visar en tyngdpunkt under perioderna yngre bronsålder–romersk järnålder, men det finns också två delområden med lämningar från tidigneolitikum/mellanneolitikum respektive mellanneolitikum/senneolitikum. Inga boplatslämningar har hittills daterats till yngre järnålder eller medeltid. Den äldsta

dateringen totalt inom området är från mesolitikum. För närvarande finns inga konkreta indikationer på bosättning under denna tid, men man kan inte utesluta att området varit bebott redan då.

En grund för slutsatsen om tidsvariationer är även att det förekommer varierade typer av stolphål och härdar. Vid förundersökningen kunde konstateras att området inrymmer härdar av olika typ och storlek. Mest iögonenfallande var den stora härden på två meter i diameter som daterades till romersk järnålder.

Den klassiska typen av kokgropar från bronsålder/äldre järnålder saknas än så länge. Endast en av härdarna hade drag av kokgrop. Flertalet härdar var tämligen små och oansenliga.

Totalt inom området har sex rännor, som av allt att döma är väggrännor i hus eller hyddor, konstaterats. De har en svagt humös färgning med skålförmad profil.

Boplatsanläggningar har på flera håll inom området konstaterats ligga under röjningsrösen. Det tyder på att odling och bosättning stegvis utvecklats över området då dateringarna av odlingslämningarna som gjordes 2000 (tabell 3) överensstämmer väl med dateringen av boplatslämningarna.

En välgrundad uppskattning är att *boplatslämningarna täcker ca 30 000–35 000 m²*. Visserligen är bara spridda provschakt upptagna men erfararenheten säger att vid en så pass talrik anläggningsfrekvens brukar även partierna mellan provschakten innehålla anläggningar. Detta betyder med stor sannolikhet inte att hela ytan varit bebodd samtidigt utan är sannolikt ett uttryck för rörlighet över ytan. Samtidigt bör man ha i minnet att den fossila åkermarken fortsätter långt norrut, utanför undersökningsområdet, vilket betyder att boplatslämningarna skulle kunna täcka än större ytor.

I områdets östra kant finns lämningar som tyder på *en bosättning från yngre stenålder*. Boplatsen ligger lågt i kanten av före detta våtmark. Det är möjligt att det kan röra sig om en dåtida strandbosättning i kanten av en numera igenvuxen sjö. Här finns både anläggningar i form av en härd och väggrännor samt fynd av flinta och kvarts.

Bosättningarna har efterlämnat få fynd. Bland fynden finns ett fåtal föremål, bl.a. en slipsten med överliggerare, knackstenar, bränd lera och föremål av flinta och bergart, bl.a. en skrapa.

Det är vanligt att boplatsgrävningar genererar relativt få fynd. Förundersökningen antyder att så kan bli fallet även här. Ingen keramik påträffades vilket dels kan bero på att dåligt bränd keramik lätt smulas sönder i sådana grusiga och sandiga jordar som det är frågan om, dels att keramiken varit starkt koncentrerad till vissa delområden, vilka ännu inte upptäckts.

Ett hus med särskild funktion?

Vid hällkistan påträffades, som nämnts ovan, vad som tolkas som en huslämning av speciellt slag. Den är inte framtagen i sin helhet. Vad vi hittills sett är en anläggning som tolkades som ett svagt rundad gavel. Den består av kraftiga stenar i en packning av jord och småsten. Från denna anläggning utgick två något ofullständiga rader av stenar (fig. 14).

¹⁴C-dateringen av en härd som otvetydigt överlagrar stengaveln visade förromersk järnålder. Det bör betyda att anläggningen grovt kan dateras till bronsålder.

En härd några meter söder om husanläggningen är också daterad till yngre bronsålder. Även något yngre lämningar finns också i området då en väggränna som ligger något sydost om husanläggningen med stengavel är daterad till romersk järnålder. Likaledes låg en mycket stor härd ca 15 m längre västerut som också daterades till romersk järnålder.

Huset bör ha varit ca 13×5 m. Det är orienterat i riktningen NO–SV. På flera sätt har anläggningen en annorlunda karaktär. Först och främst gäller det det kraftfulla anslaget med ett byggmaterial av delvis mycket kraftiga stenar. Därtill kommer läget omedelbart intill en större grav. Huset ligger fyra meter från hällkistan.

På andra håll i landet har studiet av s.k. kulthus från bronsåldern visat vissa genomgående likheter för husanläggningar, som man ej velat tolka som boningshus (Viktor 2002). I de flesta fall rör det sig om kraftiga stengrunder av kämpagravstyp som är byggda intill en större gravanläggning. Kriterierna är bl.a. fyndtomhet, att huset saknar ingång och att det har mycket tjocka väggar.

Man kan konstatera att anläggningen i Råppe i viss mån leder tankarna åt detta håll, framför allt när man ser den grova stenkonstruktionen, även om den inte är vad man brukar kalla

Fig. 19. Den nordöstra gaveln i huset vid hällkistan. Foto Mats Johansson.

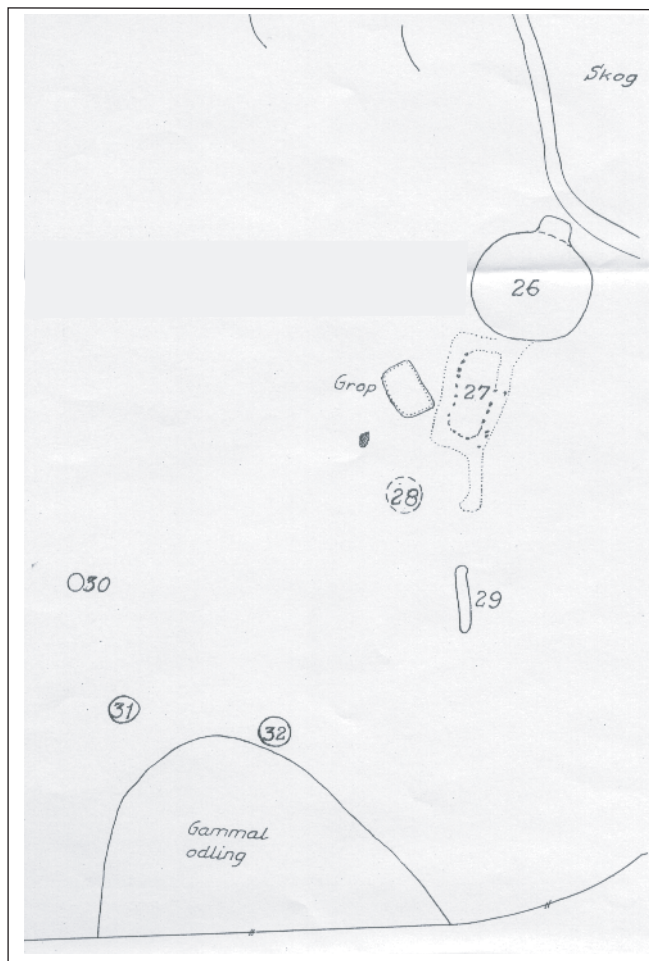

Fig. 20. Specialkarta över grav och husgrund i Stora Hammaren, ca 3 km söder om Räppe. Upprättad av Knut Kjellmark 1930, skala 1:2000. ATA dnr 3387/1930.

- 26. Röse
- 27. Husgrund
- 28. Hög
- 29. Förhöjning
- 30–32 Odlingsrösen

kämpagrav. Den mest iögonfallande likheten är läget i nordostlig–sydvästlig riktning omedelbart intill en grav och dateringen till bronsålder.

Märkligt nog har det visat sig att det på kort avstånd från denna lämning finns en sedan länge uppmärksammas forntida husgrund intill en grav (fig. 20). Det gäller RAÅ 15 i Bergunda socken, som ligger knappt 2 km fågelvägen söder om Råppe. Graven utgörs av en rund stensättning på 14 m i diameter med kantvall. Omedelbart SSV om den ligger en kraftig husgrund av kämpagravsliknande karaktär. Den är 16×7 m (NNO–SSV). Långsidorna är 2–3 m breda och 0,3 m h och gavlarna är 1,5–2 m breda och 0,1–0,2 m h. De består av stenar och jord. Från sydöstra hörnet utgår en sten- och jordvall.

En kartbild över huset i Råppe jämfört med huset i Stora Hammaren visar att de ligger närmast symmetriskt norr respektive söder om Helige ås vattensystem.

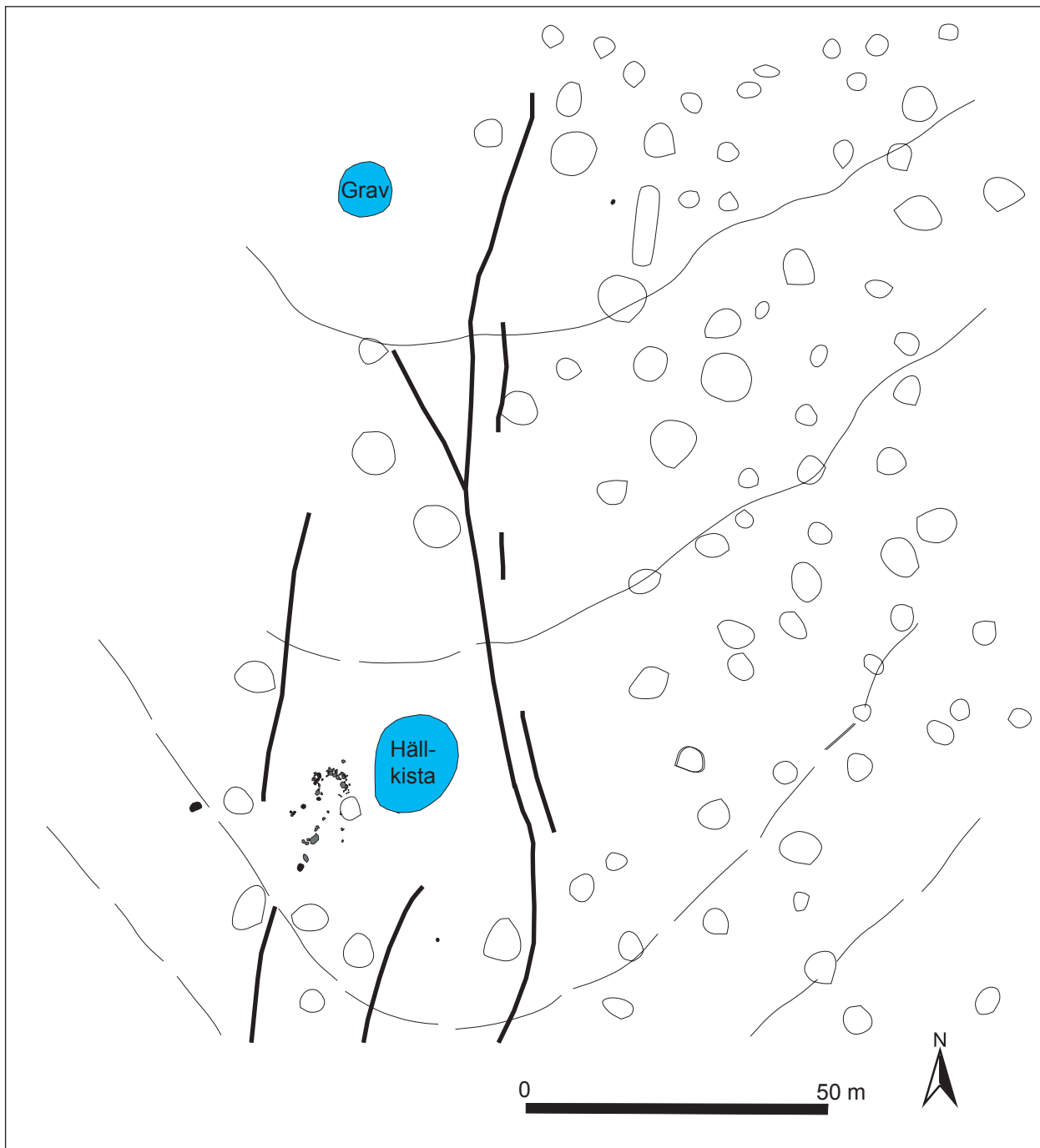

Fig. 21. Detalj av hålvägssystemet vid hällkistan, inmätt år 2000 innan husgrunden var känd. Ingenting av lämningarna väster om hällkistan gick att ana före avbaningen.

Ännu ett mycket märkligt förhållande är hålvägssystemets utseende vid husgrunden i Råppe. Det tycks finnas en anknytning mellan den stora stengrunden och hålvägen. Hålvägen upphör nämligen här vid den breda husgrunden.

Det är här av vikt att påpeka att inmätningarna av hålvägen gjordes år 2000 när absolut ingenting var känt om husgrunden. Trots noggrant sökande kunde hålvägen ej ses i detta parti (jfr fig. 21).

Förhållandet kan förklaras på tre alternativa sätt: En möjlighet är att husgrunden är äldre än hålvägen och att det aktuella området helt enkelt blivit överodlat. Detta är det minst troliga alternativet eftersom överodling i övrigt inte verkar ha förekommit utan hålvägarna i allmänhet kan följas utan avbrott. En annan förklaring är att husgrunden är yngre än hålvägen. I så fall skulle huset ha uttraderat hålvägen just här. Det är i så fall märkligt att hålvägarna i övrigt är så oskadade runt omkring.

Den tredje och mest sannolika förklaringsalternativet är att husgrunden och hålvägen är samtida. Det skulle i så fall betyda att man hade anledning att ta en väg fram till huset och stanna där.

Odlingarna

Odlingslämningarna har enligt en tidigare förundersökning huvudsakligen kunnat dateras till perioden yngre bronsålder–äldre järnålder. Dateringen bygger på kolprover som samlats in under och i röjningsrösena. Som vi har sett ligger tyngdpunkten i dateringen av boplatsanläggningarna i exakt samma perioder vilket ger en tydlig indikation på att man bott och odlat växelvis inom samma område.

Studierna av markprofilerna visar helt entydigt att podsolisering ägt rum i sen tid samtidigt som pollenanalyser och vedartanalyser visar lövskogsvegetation. Det innebär att en ursprunglig lövskogsvegetation fått ge vika för granskog.

Pollenanalysens lagerföljd (Lagerås 2000) omfattar de två–tre senaste tusen åren. Pollenbevaringen visade sig vara god och inslaget av kulturmarksväxter var tämligen starkt med ett tydligt inslag av betesindikatorer och sädespollen. Pollenanalysen visar också att granen kommer in i området på 1500-talet.

Enligt förundersökningen kan följande generella drag i odlingen antydast. Man har valt en plats med lämplig jordmån. Modernmaterial är silt och nästan inga stenar finns kvar i matjorden utan är bortröjda.

Inom området finns olika strukturer med terrasser och vallar av sten och jord. En del av de sistnämnda syns ovan ytan, andra syns enbart vid schaktning. De är huvudsakligen förekommande i utkanterna av området. Kanske har odlingsområdet varit inramat av sådana sten- och jordvallar. I söder verkar det finnas tätt lagda parallella sten- och jordvallar. Detta antyder en stegvis användning och röjning i området.

Matjorden varierar i mullhalt och tjocklek och hur distinkt den avslutas mot underliggande lager. Generellt sett finns de tjockaste matjordslagren i öster medan vissa partier i väster har en schatterad matjord som kanske kan tolkas som mindre intensivt bearbetad. Undersökningarna är ännu alltför översiktliga för att man skall kunna bedöma odlingssätt och odlingsgång.

Under 1500-1600-talen har vissa mindre delområden i norr sannolikt svedjats. En datering på ett kolskikt omedelbart under vegetationstäcket visade 1500–1600-tal. Vedarten i kolskiktet utgjordes av björk och asp. Även småkvistar ingick i kolet.

Hålvägen mellan Bergunda och Öjaby

Redan vid utredningen uppmärksammades ett hålvägssystem i området. Det består av en huvudled genom området. I söder finns flera alternativa parallella vägsträckningar (fig. 22).

Det har nu visat sig att hålvägen är en del av en större sträckning mellan Bergkvara och Öjaby. Hålvägen kan följas norrut, med avbrott p.g.a. skador av skogsbruk och markvägar, förbi den stora stensättningen RAÄ 15, längs östra sidan av höjdryggen och vidare i riktning mot Öjaby. Hålvägen är här bitvis förstörd genom hyggesplöjning, granplantering och genom att man kört med traktor så att skogsvägar bildats just där hålvägen kunde förväntats gå.

Söderut fortsätter hålvägen på andra sidan om järnvägen. Här, där marken är i det närmaste helt plan, är den mycket svagt utbildad och tonar ut i intet i riktning mot Bergkvara. Totalt omfattar hålvägssträckningen närmare 1 km.

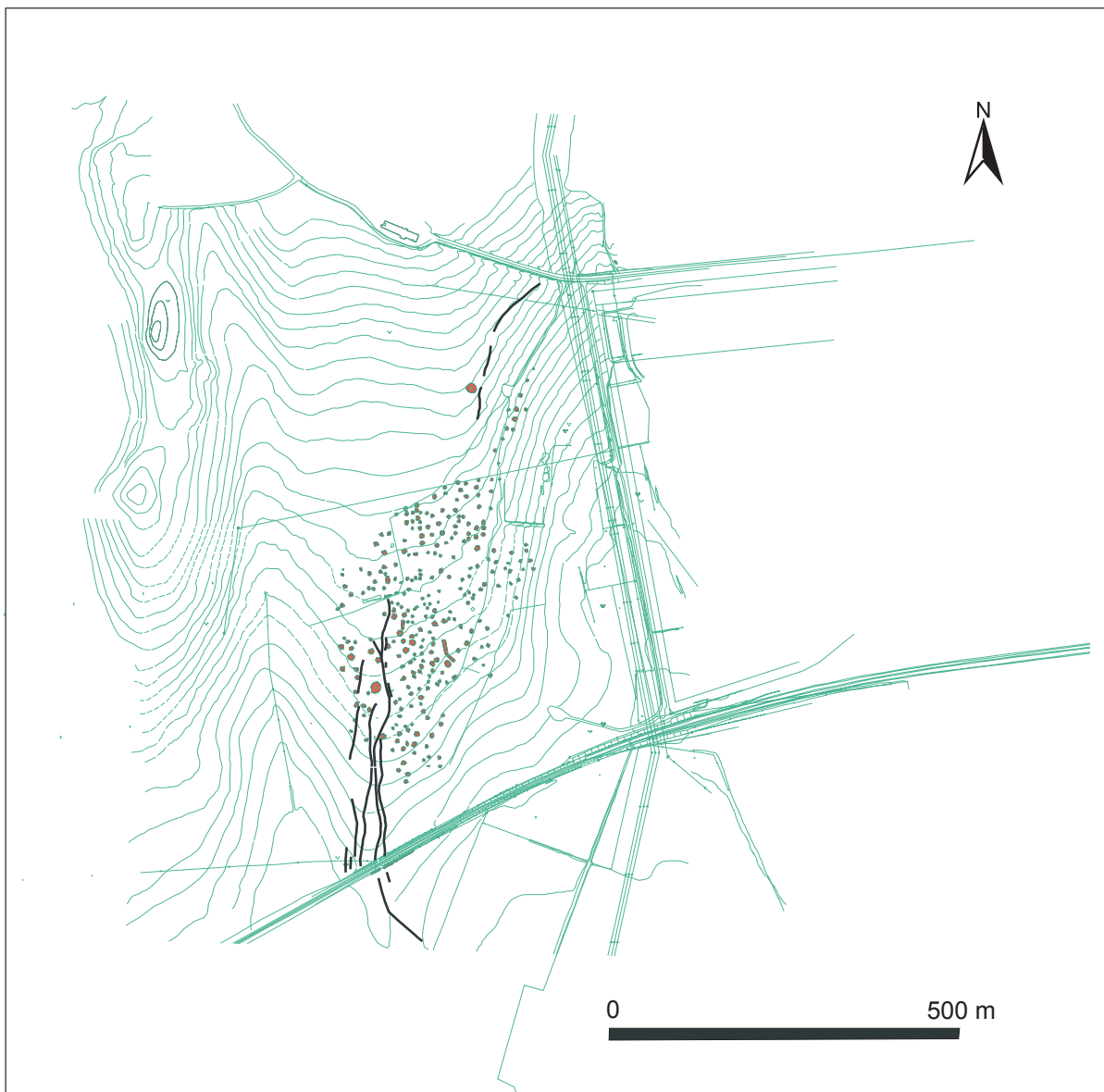

Fig. 22. Översiktlig karta över hålvägsystemet mellan Bergkvara och Öjaby.

Hålvägarna har en svagt vindlande, mjukt svängd form, helt olik ett grävt dike som grävs kortaste vägen mellan punkt A och B. Än idag kan man se, att där spontana stigar uppstår förflyttar sig människor sällan spikrakt från en punkt till en annan, utan stigarna får ofta svaga bågar.

Hålvägarna är en halv till en meter breda. Trots att marken har en ytterst obetydlig lutning är hålvägarna ändå från någon decimeter ner till en halv meter djupa.

Åldersbestämning av hålvägar är problematisk. Flera samverkande faktorer pekar dock mot att hålvägarna i Räppe har förhistorisk datering, sannolikt ända ner i neolitisk tid. En faktor som visar hög ålder är att hålvägsrännorna bildats genom att de trampats ner morän av människofötter i en tät siltig mark. Eftersom höjdskillnaderna är så blygsamma och en stor del av hålvägssystemet går igenom i det närmaste plan mark har regn och rinnande smältvatten inte kunnat bidra till fördjupningarna i någon högre grad. Istället måste de ha använts flitigt under lång tid.

Ytterligare en faktor som talar för hålvägssystemets höga ålder är dess rumsliga anknytning till gravarna och den organiska samhörigheten med dessa. Hålvägarna skär aldrig in över gravar

eller röjningsrösen utan stryker smidigt fram genom terrängen direkt intill rösen. Hålvägssystemet som söder och norr om området har kunnat lokaliseras som ett enskilt stråk delar vid undersökningslokalen upp sig på upp till fem parallella leder. Detta har ingen särskild terrängmässig förklaring, utan bör ha sin förklaring i områdets betydelse, d.v.s. många människor har haft anledning att söka sig till bosättningarna och till gravarna.

På några få ställe har överplöjning av hålvägens övre del konstaterats (Lindman 2000). I schakten var dock hålvägens ursprungliga sträckning möjlig att skönja. Genom att odlingarna som yngst har daterats till romersk järnålder ger även överodlingen en datering på hålvägssystemet till förhistorisk tid.

En detaljstudie av hålvägarna i boplatsoområdet kan sannolikt visa mer om både boplatslämningarna och hålvägssystemet. Man kan t.ex. ställa frågan om sten- och jordvallarnas relation till hålvägarna och man kan studera detaljer i hur hålvägarna anknyter till olika anläggningar inom fornlämningsområdet.

Till det mest fascinerande med platsen hör att bivägar från hålvägssystemet leder fram till två av gravarna inom området. Än mer märkligt är att det tycks finnas en rumslig anknytning mellan den stora husgrunden vid hållkistan och hålvägssystemet genom att det finns en helt omotiverat lucka i hålvägen där husgrunden ligger. Detta är en lucka som skulle kunna komma sig av att vägen lett fram till huset dels från söder och dels från norr. Eftersom marken var så stenig och fylld av anläggningar just där är det mindre troligt att luckan beror på en yngre överodling.

På den gamla häradskartan över Kinnevalds härad ses en led svagt angiven i mycket ungefärlig sträckning mellan Bergkvara och Öjaby. På grund av skalan går det inte att avgöra ledens exakta placering, men den följer samma huvudriktning som hålvägssystemet. Kanske ser vi här en fortsättning av den urgammal traditionen att färdas mellan de båda orterna.

Gravarna

Det har konstaterats tre gravar inom området (fig. 5), alla stensättningar men av olika typer. Den största är stensättningen med hållkista.

Den är 15 m i diam. om än något ojämn i formen och 1,5 m h. Denna typ av gravar brukar dateras till perioden senneolitikum–äldre bronsålder. Dateringarna på de närbelägna anläggningarna pekar mot att en sannolik datering av graven ligger i perioden bronsålder.

Norr om denna grav ligger en stensättning på, ur topografiskt synvinkel, det allra bästa läget i området. Stensättningen är 9 m i diam.

Under förundersökningen påträffades ytterligare en grav inom området. Den ligger i slutningen mot sydost och består av en rundad/kvadratisk stensättning som är 7,5×7,5 m stor med kantvall.

De tre gravarna ligger som spetsarna i en triangel med en sida på 100–130 m. Som redan nämnts ovan gör hålvägarna avstickare in mot de två gravarna på krönet.

Skålgropsblocken

Mitt ibland boplatslämningarna fanns skålgropsblock, vilka ger en extra dimension till lämningarna.

Skålgroparna var 4–5 cm i diameter och en halv till 1 cm djupa, flera var dock ännu grundare och mycket svåra att se. I vissa fall var stenen av en mycket grovkornig vittrad bergart.

Utvärdering

Ett innehållsrikt fornlämningsområde

Det aktuella fornlämningsområdet ligger centralt i Varend i den fornlämningsrika regionen kring Helgasjön där storgravar och monumentala gravfält är vanligt förekommande. Vattensystemen har här bildat ett grovmaskigt nät för kontakter mellan södra Sverige och det inre av Småland. Innan förundersökningarna av röjningsröseområdet hade påbörjats verkade området vara typiskt för fornlämningsbilden i Varends centralområde, med ensamliggande gravar i omfattande områden med fossil åkermark.

Man hade förutsatt att dessa odlingsområden indikerade en kontinuerlig bebyggelse från sen stenålder och fram i järnåldern, men en sådan bebyggelses läge och utformning var dock i det närmaste okänd. Vid tidigare undersökningar, bl.a. i kvarteret Boplatsen (Högrelle och Skoglund 1996) och i Hamneda (Cronberg, Skoglund och Torstensdotter Åhlin 2000), hade några fragmentariska långhus framkommit med datering till yngre bronsålder och äldre järnålder.

Området i Råppe visade sig i alla avseenden vara mycket innehållsrikt. Vid förundersökningarna i Råppe framkom ett mycket stort område med boplataslämningar. Det torde vara det hittills största kända området med bosättningar i röjningsrösemiljö i landet. Även om förundersökningsschakten bara täcker en mycket begränsad yta står det klart att boplataslämningarna är mycket omfattande och varierade. Det förekommer lämningar av stolpbyggda hus såväl som hus som konstruerats på annat vis med rännenliknande fundament. Boplataslämningarna innehåller uppenbarligen ett stort antal långhus. Bara förundersökningsschakten visar stolphålsrader av vad som måste vara minst ett tiotal olika huslämningar. Boplataslämningarna kan dateras från de tidiga och mellersta delarna av stenåldern och sträcker sig därifrån fram till och med äldre järnålder, alltså en period om minst 4000 år.

I nordöstra delen har boplataslämningar från tidig- och mellanneolitikum lokaliserats i kanten av en utdikad våtmark. Inga tidigare undersökta neolitiska lokaler i Kronobergs län besitter en så direkt koppling till en våtmarks miljö. Moderna undersökningar av motsvarande lokaler i andra delar av landet har på ett avgörande sätt bidragit till diskussionerna kring boplatsernas rumsliga organisation såväl som de ritualiserade formerna av depositioner vilka kan antas förekomma (Hallgren m.fl. 1997).

Därutöver finns en ännu äldre datering till mesolitikum centralt inom röjningsröseområdet, vilket visar att äldre bosättningar också kan finnas.

I Råppeområdet föreligger en förut okänd möjlighet att studera den fossila åkermarken i ett organiskt samband med samtida boplatser. Undersökningar av fossil åkermark har tidigare mest fokuserat på enskildheter i fråga om rösenas karaktär och deras ålder men också på markanvändningens och brukningssystemens utveckling i ett brett kronologiskt perspektiv (Gren 1986, Tollin 1989, Skoglund 1997, Lagerås 2000, Högrelle 2002, Berglund, Lagerås & Regnéll 2002).

Efterhand som kunskaperna om fornlämningsområdet har ökat i takt arbetenas genomförande har det visat sig att området innehåller än mer anmärkningsvärda fornlämningar. Till dem hör ett oskadat och komplext hålvägssystem, flera nyupptäckta skålgropsblock och en annorlunda, särpräglad huslämning med datering till bronsålder. Till yttermera visso kan man ana ett system för hur fornlämningarna är integrerade med varandra i en samtidigt fungerande kontext. Mycket talar t.ex. för ett nära samband mellan stensättningen med hållkista och den intilliggande märkliga stengrunden. Liknande kontexter är kända från andra håll i landet (Victor 2002), men har aldrig undersökts i Småland. Det verkar också kunna finnas ett direkt samband mellan hålvägssystemet och två av gravarna inom området, ett förhållande som saknar paralleller från andra områden.

Kartbilden visar även indikationer på att området kan ha varit avgränsat av jord- och stenvallar och att skålgropsförekomsterna skulle kunna vara rumsligt anknutna till dem. Notabelt är att två av de tre förekomsterna av skålgropar relaterar till var hålvägarna passerar vallsystemet i söder. Det tredje skålgropsblocket ligger även detta i anslutning till rester av en vall norr om hållkistan.

Även den nyupptäckta stensättningen med kantvall återfinns i anslutning till en vall öster om hållkistan. Detta sammantaget indikerar en unik struktur av vallar, hålvägar, gravar och skålgropsförekomster grupperade cirkulärt ca 100 meter runt hållkistan. Detta förhållande gör området unikt i Skandinavien då inga liknande strukturer är kända i anslutning till ett sådant gravmonument. Detta kan troligen förklaras med att majoriteten av de jämförbara lokalerna ligger i anslutning jordbruksmark, där strukturerna sedan länge förstörts av plöjning och andra former av jordbearbetning. I ett känt fall från Västmanland (Irsta socken RAÄ 191) förekommer en vallanläggning runt ett ”kulthus”, Centralt i denna ligger även ett större röse samt mindre stensättningar runt densamma (Viktor 2002, s. 44).

Potential för kunskapsutvecklingen

Fornlämningsområdet i Råppe är alltså en synnerligen värdefull kunskapskälla för en lång rad aktuella frågor inom forskningen, både för studier inriktade på den agrara odlingshistoriens utveckling, för bosättningshistorien lokalt och för en rad generella frågeställningar kring gravar, ritualer och boplatser. Ytterligare en forskningsvinkling är studiet av kommunikationen genom hålvägssystemet.

Av särskild vikt är också att området utöver sina unika kvalitéer i fråga om komplexitet och varierade typer av lämningar också blivit så påfallande väl skyddat från den moderna tidens skador.

Boplatserna

Boplatsundersökningar i regionen har varit sällsynta, vilket innebär att kunskaperna om hyddor, hus- och gårdstyper är i det närmaste obefintliga, såväl vad gäller neolitikum som under senare perioder.

Bronsålderns och äldre järnålderns boplatsspår förefaller vara talrika inom området, vilket ger möjligheten att i detalj studera hustyper och boplatsernas organisation.

De hittills utförda utredningarna och förundersökningen i Råppe har dessutom visat att det första tecknet på mänsklig närvaro är en mesolitisk datering från en äldsta röjningsbränning och att en bosättning fanns under tidigneolitikum/mellanneolitikum inom området. Båda dessa bosättningsspår är särskilt viktiga i utvecklingen av kunskapen kring stenåldern i Kronobergs län, vilket varit en region som haft en undanskymd ställning i förhållande till områden med fyndrika kustboplatser i södra Sverige.

Samspelet i användningen av ytorna

Med utgångspunkt i vetenskapen att området fungerat både för bosättning, odling och gravläggning ges här goda möjligheter att studera samspelet i användningen av ytorna av olika delar av det mänskliga livet. Inte minst gäller det relationen mellan hållkistan och den byggnad som funnits omedelbart intill anläggningen. Konkret innebär detta en möjlighet att knyta aktiviteter av olika slag till en grav, som förmodas ha fungerat som en släktgrav under lång tid.

Stratigrafiska studier av relationerna mellan bosättning och odling

I området finns stora möjligheter att genom stratigrafiska studier se inbördes samband mellan olika typer av lämningar. Därmed kan området ge en nyckel till förståelsen av hur relationerna mellan bosättning och odling utvecklats. Agrarhistoria och bebyggelsehistoria har hittills mer eller mindre stått som två från varandra separerade enheter. I Råppe ges för första gången inom nordisk arkeologi möjligheten att konkret studera samspelet mellan odling och bosättning under perioden bronsålder-äldre järnålder. Detta kan ske i och med att man har både de konkreta odlingsspåren och de konkreta bosättningsspåren integrerade inom ett och samma område.

Agrarhistoria

Som nämnts har agrarhistoriska lämningar tidigare i allmänhet enbart kunnat fokusera på odlingsutvecklingen, utan att kunna knyta den direkt och handgripligt till den samtida bosättningen. Området i Råppe ger möjligheten att vidga de agrarhistoriska studierna med denna aspekt och även, genom de talrika stratigrafierna mellan olika daterbara lämningar, göra en mycket mer detaljerad bild av odlingsutvecklingen inom det begränsade området som den fossila åkermarken utgör.

Komplexiteten öppnar för detaljstudier

Området avspeglar sannolikt en odlingshistoria som sträcker sig över flera tusen år. Här kan därmed finnas möjlighet att göra en analys av den stegvisa användningen av området och hur relationen mellan olika odlingsfaser sett sig. Många olika formelement, såsom terrasser och sten- och jordvallar, finns i områdena. Det ger goda möjligheter att studera strukturen i utnyttjandet av ytorna och mera detaljerat datera odlingens utveckling och avgränsning.

En särskild uppfodring finner vi i att boplatsanläggningarna uppenbarligen förekommer på olika nivåer vilket sannolikt i viss mån kan knytas till olika tider genom att urlakningen har fått verka under olika långa tidsperioder sedan t.ex. härden eller stolphålet grävdes.

Hålvägarna utgör ett ovanligt och viktigt tillskott i den komplexa bilden av bosättning och odling. Frågan är om någon lokal med liknande kvaliteter har karterats. Här ges möjlighet att studera vägstråken genom området och deras relation till boplatsytor, odlingsytor och gravar. Genom att det finns bevarade stratigrafier och att det har konstaterats platser där hålvägen är överlagrad av odling finns särskilda möjligheter att knyta olika strukturer till varandra.

Förundersökningen år 2000 visade att det finns en våtmarkslokal omedelbart väster om området som på många sätt är lämplig för paleoekologiska undersökningar vilket kan göra det möjligt att besvara ett flertal frågor, dels rörande den mer långsiktiga landskapsutvecklingen och intensiteten och periodiciteten i brukandet, dels mer specifika frågor om exempelvis odlade grödor, växtutnyttjande och gravritualer.

Svårigheter

En slutundersökning kräver extra eftertänksamhet beroende på områdets komplexa karaktär. Det gäller att göra noggranna bedömningar innan man schaktar, eftersom man måste förstöra vissa lämningar för att få kunskap om andra. Detta gäller särskilt de platser där lämningar korsar eller överlagrar varandra, t.ex. hällkista/åkerjord, husgrund/hålväg, sten- och jordvall/hålväg, odling/bebyggelse, grav/odling och skålgrop/odling.

En annan komplicerande faktor är att boplatsanläggningarna inte ligger i samma nivå, utan förekommer stratigrafiskt på olika nivåer över varandra. Det innebär att schaktningen måste ske i flera omgångar för att man skall kunna få fram samtliga anläggningar.

Aktuella frågeställningar

Inför en slutundersökning kan sammanfattningsvis följande övergripande syften formulerats:

- Att beskriva utvecklingsgången för de olika aktiviteterna i området, d.v.s. start och utveckling av bosättningar, odlingar och gravläggningar
- Att klarlägga karaktär och utformning av hus och andra boplatskonstruktioner inom röjningsröseområden och i förlängningen se deras regionala och generella drag
- Att skaffa en uppfattning om relationerna mellan bosättning, gravläggning, kult och odling samt kultens förmodade integration i vardagen
- Att studera detaljer i odlingsförfarandet vad gäller t.ex. grödor, åkerytor, odlingsteknik och odlingsgång
- Att studera hålvägssystemets samband bosättning, odling, kult och gravläggning

Resultatsammanfattning

Förundersökningen har bekräftat och förstärkt de tidigare iakttagelserna av boplatslämningar inom området. Vid förundersökningen avgränsades boplatsytor med en sammanlagd utbredning på ca 35 000 m². Det torde vara det hittills största kända området med bosättningar i röjningsrösemiljö i landet. Lämningarna dateras till yngre stenålder–äldre järnålder och tyngdpunkten både i odling och bosättning ligger inom perioderna yngre bronsålder–romersk järnålder.

Lämningarna karaktäriseras av talrikt förekommande stolphål av olika storlek och typ, vilka i en del fall bildar sammanhängande rader motsvarande vägg- eller taklinjer i de förhistoriska husen. Det förekommer även ett flertal härदार av olika storlek och utformning samt mindre väggrännor, små stenpackningar och gropar. På flera håll har konstaterats att lämningarna stratigrafiskt överlagrar varandra, vilket visar på flera tidsskikt i bosättningarna.

I området omedelbart väster och sydväst om hällkistan påträffades rester av en huslämning av annorlunda karaktär. Den består av en halvmånformad stensatt gavel med långsidor av större stenar. Huset bedöms ha varit ca 15×6 m (NO–SV). De stratigrafiska förhållandena i kombination med ¹⁴C-dateringarna visar att huslämningen kan dateras till bronsåldern. Läget med orienteringen i nordost–sydväst omedelbart intill den stora stensättningen med hällkista har

paralleller på andra platser i landet, där stengrundshus i kombination med gravar tolkats som platser med kultisk innebörd.

I en östsluttning, vid kanten av en numera utdikad mosse, avgränsades en boplats som kan dateras till äldre och mellersta delen av yngre stenålder. I området har konstaterats tre väggrännor, en härd och några stolphål i de där upptagna provschakten. Samtidigt förekommer fynd av bearbetad kvarts och flinta. En av väggrännorna är ¹⁴C-daterad till tidigneolitikum och en härd är daterad till mellaneneolitikum. Troligen har boplatsen varit en strandbosättning.

Fynden från boplatssområdena består av flinta, kvarts och bergartsartefakter, bl.a. skrapor, avslag med slipyta, mal/brynsten med överliggare och knackstenar. Keramik och slagg har ej påträffats, däremot framkom några bitar bränd lera och ett oidentifierat järnföremål på botten av ett stolphål vid utredningen 2000.

I samband med förundersökningen upptäcktes ytterligare fornlämningar inom området, bestående av flera jordfasta block med skålgropar. På krönet i boplatssområdet finns ett block med 15 skålgropar. Längst i söder finns två andra block med två respektive fyra skålgropar. Genom området leder även ett hålvägssystem av flera parallella vägar. Hålvägssystemet sträcker sig också långt utanför exploateringsområdet både norrut och söder om järnvägen med en konstaterad utsträckning på totalt närmare 1 kilometers längd. Det kan, med hänsyn till relationerna mellan gravar/odlingsterrasser/odlingsytor/boplatsanläggningar och hålvägar inom området, anses helt klarlagt att hålvägarna har forntida ursprung. Sannolikt är de samtida med de övriga lämningarna inom området, d.v.s. från neolitikum–äldre järnålder.

Vid förundersökningen påträffades ytterligare en grav utöver de två som redan var kända (nämligen hällkistan, RAÄ 50, och den vid förundersökningen år 2000 påträffade stensättningen). Den nyupptäckta graven är en rundad/kvadratisk stensättning, 7×7 m stor och 0,1–0,3 m hög. Graven ligger i den flacka sydostsluttningen i röjningsröseområdets utkant.

Som en bieffekt av provschaktningen upptäcktes även flera ovan ytan ej synliga odlingsvallar och åkerbegränsningar i form av sten- och jordvallar.

Otryckta källor

ATA dnr 3387/1930 (K Kjellmark).

Erik Danielsson 2002. Rapport över vedartsanalyser på material från Småland, Bergunda sn. Raä 158 Räfte FU 2002.

S. Lindblad och Th. Petterssons specialkarta 1937, skala 1:500, nr 26 och nr 27.

Mats Regnell 2003. Växtmakrofossilanalyser av jordprover från Bergunda, Småland. Arkeologiskt Naturvetenskapligt Laboratorium. Rapport 2003:10.

Litteratur

Berglund, B., Lagerås, P. & Regnéll, J. 2002. Odlingslandskapets historia i Syd-Sverige – en pollenanalytisk syntes. *Markens minnen*. Landskap och odlingshistoria på småländska höglandet under 6000 år. Riksantikvarieämbetet.

Cronberg, C., Skoglund, P. & Torstensdotter Åhlin, I. 2000. Järnåldersgården och åkern. Röseområdenas boplatser och rumsliga organisation. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P. Lagerås. Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.

Gren, L. 1989. Det småländska höglandets röjningsröseområden. *Arkeologi i Sverige 1986*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport RAÄ 1988:2.

Hallgren, F., Djerw, U., af Geijerstam, M. & Steineke M. 1997. Skogsmossen, en Early Neolithic settlement site and sacrificial fen in the northern borderland of the Funnel-beaker Culture. *TOR vol. 29*. s. 49–111.

Högrell, L. & Skoglund, P. 1996. Boplatsen i Kv. Boplatsen. En småländsk boplats från bronsålder och äldre järnålder. Hovshaga, Växjö socken. *Rapport Smålands museum 1996:8*. Växjö.

Högrell, L. & Ulfhielm, A. 1999. Arkeologiska förundersökningar, Ekesås och Stojby. Fossil åkermark m.m. vid väg 897. Område B och C. Gårdsby socken, Kronobergs län. *Rapport Smålands museum 1998:25*. Växjö.

- Högrell, L. 2002. Åkern och evigheten. *Tidskrift. Arkeologi i sydöstra Sverige* 2002/2. Jönsson, F. 2002. *Ortnamn i Kronobergs län*. Historiska föreningen i Kronobergs län. Växjö.
- Kjellmark, K. 1911. *Utkast till beskrivning över Kronobergs läns förhistoriska fornlämningar och fynd*. Malmö.
- Lagerås, P. 2000a. Gravgåvor från växtriket. Pollenanalytiska belägg från en senneolitisk hällkista i Hamneda. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P. Lagerås Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.
- Lagerås, P. 2000b. *Rekognoscerande pollenanalyser i röseområde vid Räfte*. Miljöarkeologisk rekognoscering som del av arkeologisk utredning och förundersökning inom Bergkvara 6:21, Bergunda socken, Växjö kommun, Småland. Riksantikvarieämbetet UV Syd Rapport 2000.
- Larsson, L-O. 1974. Utsikt mot ett gods. Bergkvara under sju sekler. *Bergunda*. Utgiven av Öja Hembygds- och kulturminnesförening. Växjö.
- Linderöth, T. 2000. En hällkista i Hamneda. Tolkning av hällkistans funktion och dess relation till andra hällkistor och neolitiska boplatser i trakten. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P. Lagerås. Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.
- Lindman, G. 2001. *Räfte industriområde*. Arkeologisk utredning och förundersökning. Riksantikvarieämbetet UV Väst Rapport 2001:4. Kungsbacka.
- Lundmark, J-E. 1996. *Skogsmarkens ekologi. Del 1*. Ståndortsanpassat skogsbruk. Del 1. Grunder.
- Mascher, C. 1993. Förhistoriska markindelningar och röjningsröseområden i Västsveriges skogsbygder. *Kulturgeografiskt seminarium* 2/93.
- Nylén, A. 1998. Kartering. Ett röjningsröseområde vid Räfte. RAÄ 158, Bergunda socken, Kronobergs län, Småland. *Smålands museum rapport 1998:18*. Växjö.
- Nylén, A. 1999. Kompletterande kartering. Räfte. RAÄ 158, Bergunda socken, Kronobergs län. *Smålands museum rapport 1999:8*. Växjö.
- Skoglund, P. 1977. Röjningsröseområden i Kronobergs län. *Gårdar, åkrar och biskopens stad*. 3000 år i Kronobergs län. Av Hansson, M., Högrell, L. & Skoglund, P. Smålands museum.
- Skoglund, P. 1997. Röjningsröseområden i Kronobergs län. *Gårdar, åkrar och biskopens stad*. Red: M. Hansson, L. Högrell och P. Skoglund. Växjö.
- Skoglund, P. 1998. Fossil åkermark vid Fylleryd. Särskild arkeologisk undersökning. Raä 186, Gårdsby socken, Kronobergs län. *Smålands museum rapport 1998:8*. Växjö.
- Strid, J. P. 1993. *Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamnen*. Riksantikvarieämbetet. Uppsala.
- Stuiver et al. 1998. *Radiocarbon* 40, 1041–1083.
- Svanberg, F. 2000. Gravarna i röjningsröseområden. De förmodade gravarna inom Hamneda RAÄ 77 och något om problematiken kring röjningsröseområden och gravarna i södra Sverige. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland*. Red. P Lagerås Riksantikvarieämbetet. Skrifter No 34.
- Tollin, C. 1989. Röjningsrösen i södra Sverige. *Arkeologi i Sverige 1986*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport RAÄ 1988:2.
- Victor, H. 2002. *Med graven som granne*. Om bronsålderns kulthus. Aun 30. Uppsala.

Administrativa uppgifter

Smålands museum dnr: 110-198/01

Länsstyrelsens dnr: 200-1762-00

Projektnummer: 10425

Undersökningstid: 19 aug–24 sept. 2002

Deltagare: Smålands museum: Mats Johansson, Ola Kadefors, Elisabeth Martén, Jonathan Pye och Anders Strinnholm. Riksantikvarieämbetet UV Väst: Gundela Lindman (fältarbetsledare).

Underkonsulter: Vedlab, ANL, Leibniz Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Christian Albrechts Universität, Kiel.

Exploateringsyta: 8–10 ha

Läge: Ekonomiska kartan, blad 5E 1g

Koordinatsystem: Växjö lokalt, 2,5 gon V 0: -15

Intrasisprojekt: SM 2002:6

Koordinater för undersökningsytans mittpunkt: x 6306,8 y 1433,9

Höjdsystem: RH 70

Dokumentationshandlingar: Profilritning av anläggningar i skala 1:20, foton.

Fynd: F1–F30.

Bilagor

Anläggningstabell

I tabellen har även de anläggningar som upptäcktes vid utredningen 2000 inkluderats.

Id. nr	Typ	Storlek	Djup	Anm.
200	Grav	15	–	–
278	Härd	0,35	–	–
295	Stolphål	0,22	–	–
353	Stolphål	0,43	–	–
359	Stolphål	0,3	–	–
363	Stolphål	0,37	–	–
438	Kokgrop	1,2	0,18	–
443	Grop	0,77×0,52	0,24	–
461	Grop	0,7	0,14	–
480	Grop	0,47	0,1	–
488	Stolphål	0,38	0,16	–
510	Stolphål	0,3	0,08	Urlakat
518	Stolphål	0,32	–	Urlakat
526	Stolphål	0,4	–	–
535	Stolphål	0,17	–	–
558	Stolphål	0,23	0,1	–
565	Stolphål	0,2	0,11	–
579	Stolphål	0,35×0,20	–	–
587	Stolphål	0,17	0,07	–
593	Härd	0,40×0,60	0,09	–
610	Stolphål	0,14	–	–
616	Stolphål	0,22	0,09	–
623	Stolphål	0,32	–	–
630	Stolphål	0,29×0,15	0,06	–
638	Härd	0,4	–	–
668	Stolphål	0,2	0,1	–
676	Stolphål	0,2	–	–
684	Stenpackning	2,35×0,3	0,1	–
723	Stolphål	0,45	0,25	–
732	Stolphål	0,4	–	–
740	Stolphål	0,21	–	–
1019	Stolphål	0,22	–	–
1027	Stolphål	0,37	–	–
1036	Härd	0,60×0,80	–	–
1049	Härd	1,15×0,5	0,22	–
1063	Härd	0,7	0,08	–
1074	Härd	0,82×0,77	0,07	–
1085	Härd	1,2×1	0,18	–
1152	Sten- och jordvall	1,75×1,2	–	–

Id. nr	Typ	Storlek	Djup	Anm.
1156	Sten- och jordvall	2,5×1,2	–	–
1160	Sten- och jordvall	1,1	–	–
1164	Sten- och jordvall	2,5×0,95	–	–
1168	Stolphål	0,45	–	–
1177	Sten- och jordvall	2,1×0,95	–	–
1314	Sten- och jordvall	2	–	–
1322	Stenpackning	3,5×1,1	–	–
1326	Stenpackning	2,3×1,4	–	–
1336	Stolphål	0,13	–	–
1348	Stolphål	0,19	0,09	–
1368	Sten- och jordvall	3,5×1,30	–	–
1376	Härd	1,50×1,20	0,25	–
1383	Sten- och jordvall	2×0,8	–	–
1399	Sten- och jordvall	1,7×1	–	–
1402	Stolphål	0,30×0,30	–	–
1407	Väggränna	0,26	0,1	–
1420	Stolphål	0,34	–	–
1448	Stolphål	0,36×0,20	–	–
1507	Stolphål	0,18	0,12	–
1514	Stolphål	0,18	0,05	–
1529	Stolphål	0,3	–	–
1536	Stolphål	0,22	–	–
1543	Stolphål	0,28	–	–
1555	Härd	0,6×0,5	0,13	–
1597	Stolphål	0,15	–	–
1616	Stolphål	0,24	0,08	–
1657	Stolphål	0,45	–	–
1685	Härd	0,4	0,06	–
1694	Stolphål	0,60×0,35	0,14	–
1704	Stolphål	0,25	–	–
1720	Stolphål	0,25	–	–
1727	Stolphål	0,3	–	Fint
1733	Stolphål	0,42	0,1	Urlakat
1748	Stolphål	0,32	–	Fint
1775	Grop	0,54	0,54	–
1793	Grop	0,98×?	–	–
1802	Stolphål	0,3	–	–
1821	Stolphål	0,2	–	–
1870	Stolphål	0,25	0,07	–
1877	Stolphål	0,3	–	–
1884	Stolphål	0,35	10	–
1890	Stolphål	0,4	–	–
1904	Stolphål	0,3	0,15	–
1918	Härd	0,9	–	–
1929	Skålgropsblock	2,75×1,5	–	15-tal gropar
1949	Stolphål	0,30×0,20	0	–
1955	Stolphål	0,2	–	–
1960	Sten	0,2	–	–
2030	Stolphål	0,35×0,20	–	Diffust
2043	Härd	0,79	0,1	Med skärersten

Id. nr	Typ	Storlek	Djup	Anm.
2050	Stolphål	0,25	–	Diffust
2126	Grop	0,45	0,13	–
2135	Grop	0,56×0,47	–	–
2144	Grop	0,48×0,40	–	–
2161	Stolphål	0,2	–	–
2169	Stolphål	0,30×0,25	–	–
2175	Stolphål	0,5	–	–
2189	Stolphål	0,3	–	–
2209	Härd	0,84×0,32	–	–
2219	Grop	0,45	–	–
2229	Stolphål	0,2	–	–
2237	Stolphål	0,2	–	–
2255	Stolphål	0,3	–	–
2279	Härd	2	0,26	–
2297	Grav	9	–	–
2341	Stolphål	0,30×0,20	–	Fint
2349	Sten- och jordvall	2,5×1	–	–
2369	Sten- och jordvall	1	–	–
2373	Sten- och jordvall	2,5×2,2	–	–
2377	Stolphål	0,28	0,06	Fint
2395	Stolphål	0,25	–	Fint
2403	Härd	0,7	–	–
2447	Stolphål	0,26	0,11	–
2455	Skärnstensflak	6,5×2,7	0,3	–
2467	Härd	0,71×0,35	–	–
2483	Stolphål	0,28	–	–
2492	Stolphål	0,2	–	–
2508	Grop	0,3	–	–
2538	Väggränna	0,14×0,28	0,06	–
2543	Stolphål	0,4	0,12	–
2549	Stolphål	0,22	0,04	–
2576	Stolphål	0,18	0,12	Urlakat
2638	Stolphål	0,2	–	–
2644	Hålväg	47	0,3–0,5	–
2657	Hålväg	21	0,3–0,5	–
2678	Grop	0,56	–	–
2713	Härd	0,78×0,46	0,1	–
2726	Stenpackning	0,6×0,3	–	–
2824	Kista	5,6×0,6	–	Inre konstruktion i stensättning
2848	Hålväg	92	0,3–0,5	–
3179	Hålväg	220	0,3–0,5	–
3305	Stolphål	0,3	–	–
3314	Grop	0,4	–	–
3322	Stolphål	0,24×0,34	0,07	–
3389	Husgrund	4×3,5	–	–
3396	Stolphål	0,25	0,16	–
3406	Stolphål	0,25	–	–
3430	Stolphål	0,3	–	–
3438	Käpphål	0,1	–	–
3443	Sten- och jordvall	111,5	–	–

Id. nr	Typ	Storlek	Djup	Anm.
3466	Sten- och jordvall	3,5	–	–
3472	Sten- och jordvall	11	–	–
3480	Sten- och jordvall	32	–	–
3486	Stolphål	0,28	0,08	–
3498	Sten	0,2×0,2	–	Trekantig
3512	Sten- och jordvall	17	–	–
3525	Sten- och jordvall	66,5	–	–
3538	Sten- och jordvall	18,5	–	–
3562	Hålväg	160	0,3–0,5	–
3588	Hålväg	115	0,3–0,5	–
3602	Hålväg	48	0,3–0,5	–
3621	Hålväg	48	0,3–0,5	–
3626	Hålväg	78	0,3–0,5	–
3634	Skålgropsblock	2×1,5×0,3	–	5 gropar
3641	Skålgropsblock	2×1×1	–	4 gropar
3648	Sten	1,3×0,9	–	–
3654	Sten	0,9×0,6	–	–
3672	Sten- och jordvall	49	–	–
3688	Sten- och jordvall	29	–	–
3710	Hålväg	21	0,3–0,5	–
3717	Hålväg	23,5	0,3–0,5	–
3788	Sten- och jordvall	26	–	–
3865	Käpphål	0,1	–	–
3866	Käpphål	0,1	–	–
3867	Käpphål	0,1	–	–
3868	Käpphål	0,1	–	–
3902	Hålväg	10,5	0,3–0,5	–
3966	Väggränna	0,22×0,40	0,25	–
3970	Grop	0,7	0,4	–
3975	Sten	1,7×0,8	–	–
3982	Skålgropsblock?	2×1,2×0,8	–	–
3991	Sten	1,2×1,2	–	–
3999	Sten	0,9×0,7	–	–
4004	Grav	7,5×7,5	0	–
50037	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50038	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50039	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50044	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50050	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50051	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50052	Sten	–	–	–
50057	Sten- och jordvall	20×2	–	–
50062	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50066	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50068	Hålväg	–	0,3–0,5	–
50069	Härd	0,4	–	–
50070	Härd	0,8	–	–
50071	Stolphål	0,3	–	–
50072	Stolphål	0,3	–	–
50073	Stolphål	0,15	–	–

Id. nr	Typ	Storlek	Djup	Anm.
50074	Väggränna	2×0,2	–	–
50075	Stolphål	0,15	–	–
50076	Stolphål	0,15	–	–
50077	Grop	0,2	–	–
50078	Stolphål	0,35	–	–
50079	Stolphål	0,5	–	–
50080	Stolphål	0,3	–	–
50081	Stolphål	0,25	–	–
50082	Stolphål	0,15	–	–
50083	Stolphål	0,6	–	–
50084	Väggränna	2,9×0,5	–	–
50085	Väggränna	2,4×0,5	–	–
50086	Härd	0,7×0,5	–	–
50087	Grop	0,5	–	–
50088	Grop	0,5	–	–
50089	Stolphål	0,44	–	–
50090	Stolphål	0,2	–	–
50091	Stolphål	0,3	–	–
50092	Stolphål	0,3	–	–
50093	Stolphål	0,3	–	–
50094	Stolphål	0,35	–	–
50095	Grop	0,5	–	–
50096	Stolphål	0,7	–	–
50097	Stolphål	0,45	–	–
50098	Stolphål	0,45	–	–
50099	Härd	1,1	–	–
50100	Grop	0,9×0,4	–	–
50101	Härd	0,65	–	–
50102	Grop	0,3	–	–
50103	Grop	0,4	–	–
50104	Stolphål	0,4	–	–
50105	Stolphål	0,4	–	–
50106	Stolphål	0,6	–	–
50107	Stenpackning	0,6	–	–

Fyndtabell

Fynd nr	Id. nr	Material	Typ	Antal	Vikt (g)
1	50004	Kvarts	Slagen	1	0,9
2	50005	Kvarts	Slagen	1	2,9
3	50006	Kvarts	Slagen	1	1
4	50007	Kvarts	Slagen	1	2,2
5	50008	Kvarts	Slagen	1	1,9
6	50009	Kvarts	Skrapa	1	24
7	50010	Kvarts	Slagen	1	47
8	50011	Kvarts	Slagen	2	2,1
9	50012	Kvarts	Slagen	1	5,3
10	50013	Kvarts	Slagen	1	27
11	50014	Kvarts	Avslag	1	1,5
12	50015	Kvarts	Slagen	1	7
13	50016	Kvarts	Slagen	1	6
14	50017	Flinta	Avslag	1	0,8
15	50018	Flinta	Avslag	1	0,5
16	50019	Flinta	Avslag med retusch	1	3
17	50020	Flinta	Splitter	1	0,1
18	50021	Flinta	Avslag	1	0,2
19	50022	Kambrisk flinta	Slagen	1	8,8
20	50023	Bergart	Avslag	1	2,2
21	50024	Bergart	Övrig	1	1
22	50025	Bergart	Avslag	1	3
23	50026	Kvartsit	Slagen	1	5,5
24	50027	Bergart	Avslag	1	4,4
25	50028	Kvartsit	Avslag	1	1,2
26	50029	Flinta	Avslag med slipyta	1	0,7
27	50030	Bergart	Stycke med slipyta	1	686
29	50033	Kvarts	Övrig	1	1
30	50036	Kvarts	Övrig	1	3,5

Figurförteckning

Fig. 1. Undersökningsområdets läge. Skala 1:50 000. Utdrag ur Topografiska kartan 5E SO.....	2
Fig. 2. Undersökningsområdets läge. Skala 1:40 000. Utdrag ur Ekonomiska kartan 5E 1g.....	3
Fig. 3. Utsikt över en del av området efter avverkningen sommaren 2002 med lagerlokalerna för ICA och Coop i bakgrunden. Foto Mats Johansson.....	4
Fig. 4. Bergkvara slott. Foto Gundela Lindman.....	6
Fig. 5. Plan över förundersökningsområdet. Södra delen av RAÄ 158 med graven RAÄ 50.	7
Fig. 6. Provschakt samt ytskadade områden inom området. Provschakten från utredningen 2000 är också markerade.....	8
Fig. 7. De dokumenterade markprofilernas läge.....	9
Fig. 8. Norra delen. Provschakt och avläggningar.	14
Fig. 9. Detalj från norra delen med stolphålsrad.....	15
Fig. 10. Stenåldersboplatsen i östsluttningen. Provschakt och provrutor med anläggningar.....	16
Fig. 11. Sydöstra delen. Provschakt och avläggningar.	17
Fig. 12. Nordvästra delen. Provschakt och avläggningar.	18
Fig. 13. Södra delen. Provschakt och anläggningar. Området inom den streckade fyrkanten återfinns förstorat på fig. 14.....	19
Fig. 14. Provschaktet sydväst om hållkistan med stenar och anläggningar markerade. De fyra ¹⁴ C-dateringar som gjorts i området är angivna.	20
Fig. 15. Skålgropsblocket på en väl röjd yta i norra delen av undersökningsområdet. Foto Mats Johansson.....	21
Fig. 16. Avtorvning av nyupptäckt stensättning med kantvall. En kvadratisk/rundad stensättning påträffades i områdets sydöstra kant. Jfr även kartan på fig. 11. Foto Gundela Lindman.....	21
Fig. 17. Läget för samtliga ¹⁴ C-dateringar från undersökningen 2002.....	22
Fig. 18. Undersökningsområdets läge vid Mörrumsåns vattensystem mellan Helgasjön och Blekingekusten. Utdrag ur Röda kartan.....	25
Fig. 19. Den nordöstra gaveln i huset vid hållkistan. Foto Mats Johansson.....	27
Fig. 20. Specialkarta över grav och husgrund i Stora Hammaren, ca 3 km söder om Räppe. Upprättad av Knut Kjellmark 1930, skala 1:2000. ATA dnr 3387/1930.....	27
Fig. 21. Detalj av hålvägssystemet vid hållkistan, inmätt år 2000 innan husgrunden var känd. Ingenting av lämningarna väster om hållkistan gick att ana före avbaningen.	28
Fig. 22. Översiktlig karta över hålvägssystemet mellan Bergkvara och Öjaby.	30